

RUM'DA ÖKSÖĞÜYÜ TUTAN KİMDİ?

Saltukname ve *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi'*nde
Yer Alan Bir "Menkıbe"ye Göre Rum Erenleri

Yrd. Doç. Dr. Rıza YILDIRIM
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi

ÖZET

Rum erenlerinin kökenlerini anlatan bir "menkıbe" hem Saltukname hem de Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde yer almaktadır. İki eserde yer alan söylencelerin yapısal ve içeriksel bakımından karşılaştırmalı analizi bunların aynı sözlü kaynağa dayandıklarını ortaya koymaktadır. Ancak iki anlatım arasında bazı önemli farklılaşmalar da vardır. Bu makale, aynı menkıbenin bu iki rivayeti arasında ortaya çıkan farkları ele almakta, bu farklılaşmanın muhtemel sebeplerini dönemin tarihsel gelişmeleriyle ilişkilendirerek anlamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşilik, Rum Erenleri, Saltukname, Hacı Bektaş Veli, Velâyetnâme

GİRİŞ

Saltukname'nin ikinci cildinde "Kıssa-i İbtidâ-i Evliyâ-i Rûm Beyânıdır" başlığıyla yer alan kısa bir menkıbe 13. yüzyıl Anadolu'sunun önde gelen tasavvuf büyükleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Eserin efsanevi karakteri dikkate alındığında, burada yer alan bilgilerin Anadolu'nun 13. yüzyıldaki dini durumunu doğrudan yansıttığını söylemek imkânsızdır. Ancak, bu menkıbe 15. yüzyıl derviş muhitlerinde yaygın tasavvuf anlayışı bakımından birinci dereceden tarih kaynağı niteliğindedir. Ebu'l-hayr-ı Rumî'nin sözlü kaynağını belirtmeden kaydettiği menkıbe, Anadolu (ve daha sonra Rumeli) popüler tasavvuf geleneğinin başlangıcı ve kökenlerine dair derviş zümrelerinin ortak hafızalarındaki (15. yüzyılda) algıyı yansıtmaları bakımından çok önemlidir.

Saltukname'de yer alan bu menkıbenin bir başka versiyonu *Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi'*nde de kaydedilmiştir. Menkıbenin Velayetname versiyonu ile Saltukname versiyonu arasında ana kurgu ve anahtar motifler bakımından tam bir uyum vardır. Bu uyum her iki rivayetin de sözlü kaynağının aynı ortak hafızaya dayandığı konusunda kuvvetli bir kanaat oluşturmaktadır. Bununla beraber, iki menkıbenin öne çıkardığı tarihsel figürler dikkate alındığında önemli bir farklılaşma göze çarpmaktadır. Saltukname'nin yazımının 1480'de tamamlandığı, Velayetnamenin de bundan kısa bir süre sonra yazıya aktarıldığı bilinmektedir. İki rivayetin arkasındaki ortak hafızanın aynı (ya da akraba) olduğu ve birbirine çok yakın zaman dilimlerinde yazıldıkları dikkate alınırsa, bunların karşılaştırmalı bir analizinin dönemin tasavvuf tarihi bakımından bazı yeni bilgilere ulaşmamıza yardımcı olabileceği aşikardır. Saltukname'nin Bektaşî geleneğinin tarikata dönüşme sürecinden hemen önce kaleme alınmış olması ve Velayetnamenin de muhtemelen bu sürecin bir parçası olarak yazılması böylesi bir karşılaştırmayı daha da ilginç kılmaktadır.

Elinizdeki çalışma özünde aynı olan bu menkıbenin Saltukname ve Velayetname versiyonlarının tematik ve yapısal bakımdan karşılaştırmalı analizlerini yapmakta, bu analizler üzerinden 15. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu ve Rumeli'nde yaşamış popüler derviş zümrelerinin tarihine dair bazı sonuçlara ulaşmayı amaçlamaktadır. Makale, menkıbenin her iki versiyonunun da aynı ortak hafızaya dayandığını ortaya koyduktan sonra, iki versiyon arasındaki farklılıklara odaklanmakta, farkların izini sürerek arka planda bu farklılaşmalara neden olan tarihsel gelişmelere ulaşmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, Bektaşî geleneğinin Balım Sultan tarafından Osmanlı yönetiminin desteğiyle sistemli bir tarikata dönüştürülmesi sürecine özellikle dikkat çekilmekte, farklılaşmanın bu süreçle yakın ilişkisi olduğu savı ileri sürülmektedir.

I. Menkıbe

A. Rum erenlerinin kökeni ve yetki dağılımını anlatan birinci kısım:

1. Rum Erenlerinin kökeninin Horasan'a dayanması:

a. Hikâye şöyle başlamaktadır. Bir gün Horasan pirleri Belh şehrinde toplanmış Sarı Saltık ve Rum hakkında konuşmaktadırlar. Saltık'ın kerametleri ve gazalarını işitip şaşkınlıklarını ifade ederler. Zira onların bilgilerine göre Rum'da evliya yoktur ve evliya olmayan yerde bu gibi işlerin olması da mümkün değildir. Horasan pirleri kendi kendilerine şu soruyu sormadan da edemezler: "Acaba bu Saltık kendisi veli midir?"

b. Bunun üzerine Horasan pirleri içinde bulunan Kutup ocaktan yanmakta olan bir odunu (öksöğü) alır ve "eğer Rum'da kimse varsa bu bizim öksögümüzü tuta!" deyip havaya atar. Beri yanda, Rum'da bir dergâh kurup yerleşmiş olan Ahmed Fakih tekkesinde oturmaktadır. Ahmed Fakih, Cengiz istilasından hemen önce Belh'den çıkarak Rum'a (Anadolu'ya) gelen Sultan Bahauddin Veled'in müridi olup onunla beraber gelmiştir. Bir süre divane olarak dağlarda gezdikten sonra bir tekke kurup yerleşmiş ve etrafında bir miktar derviş toplanmıştır. Ahmed Fakih işte bu dervişlerden Uryan Baba ve Doğan Ata ile oturmuş sohbet ederken birden elini tekkenin penceresinden dışarı uzatır ve "bize erenlerden armağan geldi" deyip öksögüyü yakalar. Sonra onu toprağa saplar. O anda öksögünün ateşi söner ve yeşerip ağaç olur.

2. Hacı Bektaş'ın Rum'u teftiş etmesi:

a. Öte yandan bu durum Horasan'da bulunan Kutup'a malum olur. Yanında bulunanlara "gidin bakın bizim attığımız öksögüyü tutan oldu mu?" der. O topluluğun aşçılarından olan Bektaş ileri çıkar ve Rum'a gitmek için destur ister. Destur verilince güvercin suretine girip Rum'a doğru uçmaya başlar.

- b. Bektaş gelip Kırşehir'de Ahmed Fakih'in zaviyesine konar. Öksöğüyü orada görünce şaşırır ve bir ağaç budağına konup bekler. Bu sırada Ahmed Fakih yanındakilere "ile misafir geldi, görün kimdir!" der. Orada bulunan Doğan Ata dışarı çıkar fakat kimseyi göremeden geri döner. Bunun üzerine Ahmed Fakih, Uryan Baba'yı gönderir. Uryan Baba, Bektaş'ı görüp fark eder ve Doğan Ata'ya da gösterdikten sonra içeri Ahmed Fakih'in yanına girer. Ona, "Server! Çün şarktan garba nazar urdum, bir güğercin gördüm" der. Ahmed Fakih "oldur" deyip hemen yerinden kalkarak Bektaş'ı karşılamak üzere dışarı çıkar.
- c. Beri tarafta Doğan Ata bir doğan suretine girip o güvercin üzerine varır. Bunu gören Bektaş silkinip insan suretine döner ve "Server! Erenler adama bu vahşi yavuz suretiyle görünmezler, sen niçün böyle idersin?" diye sorar. Doğan Ata cevaben "buna Rum-ili derler, bunun erenleri ziyade vahşi olur" diye cevap verir.
- d. Bunlar söyleşirken Ahmed Fakih yanlarına gelir. Bektaş ileri varıp Ahmed Fakih'le musafaha eder (el sıkıştır) ve Rum'da er olup olmadığını öğrenmek maksadıyla geldiğini söyler. Bunun üzerine Ahmed Fakih, Bektaş'ı yanına çağırıp eli ile gözlerini sıvazlar (sığar). Gözünü açan Bektaş her tarafta bir erin oturduğunu görür ve hayran olur. Ahmed Fakih gözünü tekrar sıvazladığında kendine gelir. Ahmed Fakih, Bektaş'a dönüp Kutup'a durumu böylece haber vermesini söyler.
3. Hacı Bektaş'ın "Rum'un Gözcüsü" olarak görevlendirilmesi ve Fakih Ahmed'e kutupluk verilmesi:

Bektaş dönüp Horasan'a gelir. Horasan pirleri Rum'da evliya görüp görmediğini sorduklarında "taşın toprağın er gördüm" diye cevap verir. Bunun üzerine Kutup şöyle der: "Nazarın var olsun, imdi yürü sana Rum'un gözcülüğün verdik ve Ahmed'e dahi kutupluk verildi. Şimdiden geri kutup olan Rum'da ola!"

4. Hacı Bektaş'ın dergâhını kurup yerleşmesi:

Hacı Bektaş geri Rum'a gelir. Rum'da olan erenler karşı çıkıp kabrinin bulunduğu yere (metinde isim geçmiyor ama burası Sulucakarahöyük'tür) getirirler. Bektaş orada karar kılar. "Hacı" denmesinin sebebi yedi kere hac yapmasıdır. Fakat en sonunda yedi haccını bir içim suya satar, bir susuza verir (Bu ifadenin anlamını çözecek ipucu metinde yer almıyor). Ahmed Fakih ile Bektaş arasında dostluk ve muhabbet vardır ("musâhabet iderlerdi "deniyor).

5. Seyyid Mahmud Hayranî:

Öte yandan Rum'da seyyid olan bir kişi daha vardır. Adına Seyyid Mahmud Hayranî denen bu zat yedi yıldır hayrân (meczip) bir durumda olup Kurvan ilinde Akyanos (Akşehir) şehrinde bir zaviyede oturmaktadır.

6. Karaca Ahmed'in Hacı Bektaş'ın üstünlüğünü kabul etmesi ve Fakih Ahmed'den icazet alması:

Bundan başka bazılarının Acem'den bazılarının da Rum'dan dediği bir er daha vardır ki adına Karaca Ahmed denmektedir. Karaca Ahmed, Bektaş'ın Rum'a geldiğini duyar ve erliğini ölçmek ister. Bir aslana biner ve bir yılanı da eline kamçı yapıp dervişleriyle beraber yola çıkar. Beri taraftan Karaca Ahmed'in geldiğinden haberdar olan Bektaş tekkesinin duvarını yarar ve üzerine biner. Duvar harekete geçip bir binek gibi onu taşımaya başlar. Bu surette Karaca Ahmed'in önüne varıp onu karşılar. Vaziyeti gören Karaca Ahmed şaşkınlıktan parmağını ısırır; mertebesini bilip aslandan iner ve gelip Bektaş'ın elini öper. Bektaş da onun gözünü öper. (Burada Karaca Ahmed'in Süleyman peygamber seccadesinde oturduğu ve cinlere hükmettiği, Hacı Bektaş'ın da İbrahim Peygamber seccadesinde oturup meleklerle hükmettiği belirtilmektedir. Ayrıca her bir evliyanın bir peygamber seccadesinde oturduğu, o peygamberin huy ve hasletleri ile hâllendiği ifade edilmektedir.) Karaca Ahmed bir süre Hacı Bektaş'ın tekkesinde konakladıktan sonra destur alarak ayrılır ve Ahmed Fakih'i ziyaret eder. Burada Ahmed Fakih'ten biat alarak varıp bir mekana yerleşir. Orada Ahmed Yar gelip kendisine hizmet eder ve o da ünlü bir evliya olur.

Buraya kadar Rum evliyalarının kökeni be başlangıcı özetlendikten sonra Sarı Saltık'ın kendi macerasına geçilmektedir.

B. Sarı Saltık'ın Rum erenleri ile ilişkisini anlatan ikinci kısım:

1. Sarı Saltık'ın Fakih Ahmed'i ve Rum evliyalarını ziyareti:

Sarı Saltık ilk önce Fakih Ahmed'in dergâhını ziyaret eder. Fakih Ahmed Saltık'ı görünce ayağa kalkar ve onu saygı ile karşılar. Daha sonra Rum mülkünde olan evliyayı davet edip Fakih Ahmed'in dergâhında toplarlar. Evliyanın bu dergâhta toplanmasının sebebi olarak Fakih Ahmed'in kutup olması gösterilmektedir. Gelenler arasında Hacı Bektaş Sultan da vardır. O, velilere helva pişirir ve hep beraber yerler. Orada bulunan erenler Sarı Saltık'tan velayetini ispat edecek bir keramet göstermesini isterler. Bunun üzerine Saltık elini yere vurur ve anında oradan termemiz bir su çıkar. Hepsi bu sudan içip Saltık'a dua ederler. Daha sonra Fakih Ahmed Saltık'a o mecliste hazır bulunmayan Seyyid Mahmud Hayranî'yi ve Mevlâna Celaleddin'i de ziyaret etmesini tavsiye eder. Saltık şaşkınlık içinde onların neden mecliste bulunmadıklarını sorduğunda biri âşik biri de hayrân olduğundan akıl meclisine gelmedikleri söylenir.

2. Sarı Saltık'ın Mevlana'yı ziyareti:

Bunun üzerine Saltık oradan ayrılıp Mevlana'nın dergahına varır. Bir miktar orada kalır.

3. Sarı Saltık'ın Seyyid Mahmud Hayranî'yi ziyareti ve ondan el alması:

Daha sonra Mevlana'ya veda edip Seyyid Mahmud Hayranî'nin dergâhına varır. Seyyid Saltık'ı görünce aklı başına gelir ve bir süre sohbet ederler. Burada Sarı Saltık Mahmud Hayranî'ye mürit olup onun elinden tasavvuf yoluna girer. Bu durum metinde şöyle ifade edilmektedir: "Andan Şerif Mahmud'dan dest-i tövbe idüb kisvet-i çâr-terk çâr-yâr adına giydi." Daha sonra Mahmud Hayranî Sarı Saltık'ı gaza ve fetihler yapmak üzere geri gönderir. Saltık ayrılmadan önce Akşehir gölüne dua eder ve balıkları çoğaltır; ayrıca tükürüğünü (ağız yarı) gölün içine bırakır ve göl suyu tatlı olur (Ebu'l-hayr-ı Rumi: 1988: 43-46).

II. Menkıbe'nin Tematik Analizi

Anlatıda dikkati çeken ilk husus Anadolu evliyalarının kökeninin ve yetkilendirilmesinin Horasan'a bağlanmasıdır. Sarı Saltık'ın Rum diyarında kerametler eşliğinde gazalar yaptığını duyan Horasan pirleri kendi aralarında bu durumu değerlendirirler. Metne göre, Horasan erenleri Saltık'ın kerametler göstermesine çok şaşırılmışlardır. Zira onların bildiği kadarıyla Rum'da henüz evliya yoktur ve evliya olmayan yerde bu tür hallerin görülmesi de mümkün değildir. Bu anlayışın, tasavvufun gelişmesi ve evliyalık bakımından Horasan'ı ne kadar öncelediği açıkça görülmektedir. Buna göre, Horasan'da İslam tam olarak yerleşmiş ve çok sayıda eren yetişmiş iken Rum'da henüz evliyanın varlığına dair bir emare yoktur. Ancak Saltık'ın faaliyetleri Horasan'da bulunan erenlerin ve onların başı olan Kutup'un dikkatini çekmekte, Rum'da eren bulunmadığına dair görüşlerini sorgulamalarına sebep olmaktadır.

Nitekim bu şüpheyi izale etmek için Kutup bir yoklama yapma lüzumu hissetmiştir. Bu amaçla, ocaktan aldığı henüz kor halinde olan bir odun parçasını (öksöğü¹) alıp Rum'a doğru fırlatır. Eğer Rum diyarında bir evliya varsa fırlatılan bu öksöğü tutacaktır. Ancak söz konusu öksöğünün temsil ettiği anlam sadece Rum'da velayet bulunup bulunmadığını test etmekle sınırlı değildir. O, aynı zamanda kökü Horasan'da bulunan velayet cevherinin Rum'a uzanan bir dalını sembolize etmektedir. Kutup'un yanmakta olan ocağı Horasan velayetinin sembolik ifadesinden başka bir şey değildir. Bu durumda oradan henüz yanmakta iken alınan odun (öksöğü) de Horasan velayetinden bir parça olarak anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla Kutup bir yandan Rum'da eren olup olmadığını test ederken diğer yandan da eğer varsa ona Horasan velayet cevherinden bir parça göndermektedir.

¹ Bu tabir halen Anadolu'da kullanılmaktadır.

Öte yandan, Anadolu'da Horasan Pirleri ve Kutup'un gözünden kaçan bazı tasavvufi gelişmeler bir süredir devam etmektedir. İşte Horasan pirlерinin desteği ve bilgisi dışında ortaya çıkan bu sufi cereyanın başında Ahmed Fakih bulunmaktadır. Ne var ki Ahmed Fakih kendisi de Horasan kökenlidir. Bahaeddin Veled'in müridi olup onunla beraber Belh'den gelmiş, bir süre divane dağlarda dolaştıktan sonra tekke kurup yerleşmiş ve irşada başlamıştır. Kısa sürede etrafında dervişler toplanmış ve telkesi önemli bir tasavvuf merkezi haline gelmiştir. Müritleri içinde Uryan Baba ve Doğan Ata en önde gelenleridir. Dervişleriyle sohbet ederken Kutup'un gönderdiği öksöğüyü fark eden Ahmed Fakih onun "erenlerden bir armağan" olduğunu anlamakta gecikmez ve hemen kapıp toprağa diker. Diğer dikmez öksöğünün ateşi söner ve yeşerip ağaç olur.

Aslında öksöğü temsili ile anlatılan ve Rum toprağına dikilip orada yeşeren, Horasan velayetinin bir uzantısıdır. Ancak Kutup'un gönderdiği şeyin yeşil bir fidandan ziyade kurumuş, hatta yanmış bir ağaç parçası olması dikkat çekicidir. Öksöğünün burada çift taraflı bir anlam taşıdığı anlaşılmaktadır. Bir yandan "ocak"la ilişkili bir semboldür; bir ocakta yanmakta olan ateşi bir başka yere ileten ve orada yeni bir ocak oluşmasını sağlayan bir taşıyıcıdır. Elbette burada ocak ve ateşle anlatılmak istenen velayet cevheridir. Bu açıdan bakıldığında Saltukname'deki temsili hikâyenin anlatmaya çalıştığı mana açıktır: Rum diyarındaki velayetin (yani tasavvuf ekollerinin) kaynağı Horasan'dır. Öte yandan, öksöğü aynı zamanda hayat melekelerini kaybetmiş bir ağaç parçasıdır. Normal şartlarda toprağa dikildiğinde bir fidan gibi yeşerip canlanması ve ağaca dönüşmesi mümkün değildir. Bu noktada öksöğünün toprağa kök salıp ağaç olması için bir "hayat desteği" gerekmektedir. Bu destek de Rum'da önceden var olan velayet tarafından sağlanmaktadır ki bunu Ahmed Fakih temsil etmektedir. Buradaki sembolik anlatım aynı zamanda şunu da ima etmektedir: Eğer Rum'da bu velayet daha önceden mevcut olmamış olsaydı Kutup'un gönderdiği öksöğü karşılanamayacak ve burada sönüp yok olacaktı.

Demek ki, tasavvufi açıdan burada iki taraf bulunmaktadır. Bir tarafta velayet burcunun zirvesinde bütün dünyaya nasip dağıtma yetkisine haiz bulunan Kutup ve yanındaki Horasan Pirleri, diğer tarafta onlardan bağımsız Anadolu'da beliren bir tasavvuf zemini. Anadolu'daki zemini yeşertenler de (en azından bir) kısmı Horasan'dan gelmiş olmakla beraber zamanın kutbu ile manevi teması henüz kurmuş değillerdir. Anadolu tasavvufu Horasan pirleri tarafından fark edilecek kadar belirginleştğinde Kutup bunlarla temasa geçme gereği duymaktadır. İşte menkıbede geçen öksöğü bu temasın başat unsurudur. Makam bakımından üstte bulunan Kutup ve Horasan Pirleri aşağıda bulunan Rum erenlerine Horasan velayetinden bir "maya" göndermektedir. Öksöğü ile sembolize edilen bu mayanın mahiyetini çok iyi kavrayan Rum erenleri (Ahmed Fakih ile temsil edilmektedir) onu büyük bir tazim ile kabul edip Rum velayetini onunla

mayalamakta böylece Horasan velayet cevheri Rum tasavvufuna hayat vermektedir.

Menkıbenin 2. ve 3. bölümlerinde Horasan Pırleri adına Kutup'un Rum velayetine müdahalesi anlatılmaktadır. Kutup Ahmed Fakih'in öksüğü'nü karşılayıp aldığını gayb gözüyle müşahede eder. Ancak yine de yanında bulunanlardan birisinin gidip ne olduğunu yakından görmesini ister. Tam da bu noktada Hacı Bektaş devreye girmektedir. Horasan Erenleri'nin aşçılarından olan Bektaş ileri çıkıp Kutup'tan destur ister. İzin verilmesi üzerine güvercin donuna girerek Rum'a uçar (2. a). Bektaş öksüğü'nü toprağa dikilmiş ve yeşermiş vaziyette Ahmed Fakih'in tekkesinde bulur ve orada bir ağaç dalına konup beklemeye koyulur. Ahmed Fakih, Horasan'dan gelen "hediye"yi hemen fark ettiği gibi onu teftiş için gönderilen kişiyi de fark eder. Yanında bulunan dervişlerinden "misafir" olarak nitelediği bu kişinin kim olduğuna bakmalarını ister. Sert ve haşın ancak inceliklerden yoksun bir derviş tipini temsil eden Doğan Ata, Bektaş'ı fark edemez. Ancak arkasından giden Uryan Baba güvercini fark edip hem Doğan Ata'ya hem de müridine bildirir. Bektaş birazdan yanına gelen Ahmed Fakih'e geliş amacının Rum'da eren bulunup bulunmadığını (Horasan Erenleri adına) öğrenmek olduğunu söyler. Aslında öksüğü'nün yeşermiş bir ağaç olarak tekke bahçesinde durması Bektaş'ın sorusunun esas cevabıdır. Ancak Ahmed Fakih bu kadarla yetinmez. Bektaş'ın gözlerini sıvazlayarak onun bir an için manevi âlemi görebilmesini sağlar. Gözünden gayb perdesi açılan Bektaş Rum'un her tarafında erenler bulunduğunu müşahede eder. Olayların arka planını çok iyi bilen Ahmed Fakih, Bektaş'tan bu durumu olduğu gibi Kutup'a anlatmasını ister (2. c).

Buraya kadar anlatılan olaylar aslında hikâyenin 3. aşamasının hazırlığı niteliğindedir. Esas düğüm bu aşamada çözülmektedir. Bektaş'ın geriye dönüp gördüklerini Kutup'a anlatması, esasen Kutup'un zaten bildiği şeylerin Horasan Pırleri için teyidinden ibarettir. Rum'da belirli bir tasavvufi oluşumun varlığını artık öğrenmiş olan Kutup, Rum erenlerinin başına iki önemli atama yapmak suretiyle "Rum velayetine" nihai müdahalesini gerçekleştirmektedir (3). O, Bektaş'ı "Rum'un Gözcüsü" olarak atar. Ahmed Fakih ise kutup olarak atanmıştır. Ancak metinde Kutup'un dilinden Hacı Bektaş'a hitaben "sana Rum'un gözcülüğünü verdik" denirken Ahmed Fakih için "Ahmed'e dahi kutupluk verildi" ifadesi kullanılmaktadır. Burada - eğer Ebu'l-hayr'ın bir dikkatsizliği söz konusu değilse - yetkiyi dağıtan mercilerin de farklılaştığı izlenimi doğmaktadır. Hacı Bektaş'ı doğrudan Kutup atarken Ahmed Fakih'e kutupluk veren mercinin zamanın Kutup'undan da yukarı olduğu anlaşılmaktadır.

Hikâyenin 3. aşamasının son cümlesi dikkat çekicidir. Horasan'da bulunan Kutup, Ahmed Fakih'e kutupluk verildiğini söyledikten sonra şöyle demektedir: "Şimdiden geri kutup olan Rum'da ola!". Bu ifade açıkça velayetin ağırlık mer-

kezinin artık Horasan'dan Rum'a (Anadolu) taşınacağını söylemektedir. Ahmed Fakih ve Hacı Bektaş Veli ile beraber artık Anadolu esas merkez olacak, Horasan'ın manevi üstünlüğü sona erecektir. Bir başka deyişle bu iki isim velayetin merkezinin Horasan'dan Anadolu'ya taşınmasını sembolize etmektedir. Zaten ikisi de Horasan kökenlidir.

Kutup tarafından görevlendirilmesini müteakip hemen yola çıkan Bektaş, Rum'a varır. Burada kendisini Rum erenleri karşılarlar. Rum erenlerinin rehberliğinde Sulucakarahöyük'e gelir ve burada tekkelerini kurarak ırşat faaliyetlerine başlar. *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi'nde* yer alan rivayetın aksine burada Bektaş'ın Rum erenleri tarafından gayet hoş karşılandığı görülmektedir.² Herhangi bir karşı koyma olmadığı gibi, Rum erenlerinin kendisine karşı oldukça saygılı ve tazim-kar bir tutum takındıkları anlaşılmaktadır. Yine Hacı Bektaş ile Ahmed Fakih arasında herhangi bir rekabet olmadığı, aksine birbirlerine karşı dostluk ve muhabbetle dolu oldukları özellikle vurgulanmaktadır (4).

Menkıbe buraya kadar Rum velayetinin kökenini ve Horasan Pırleri'nin müdahalesiyle yeniden yapılandırılışını anlatmaktadır. Kutup tarafından tasarlanan tabloya bakıldığında, Rum velayetini temsilen iki isim ön plana çıkmaktadır. Ancak menkıbenin bir sonraki aşamasında bu iki ana aktörün yanında iki aktörden daha bahsedilmektedir. Bunlardan birisi Akşehir'de yedi yıldır divane vaziyette bulunan Seyyid Mahmud Hayrani'dir. Bir diğeri de Hacı Bektaş'ın geldiğini duyup onun erenlik derecesini ölçmek isteyen Karaca Ahmed'dir. Bunların her ikisi de Hacı Bektaş gelmezden evvel Anadolu'da yerleşmiş dervişlerdir.

Menkıbe'ye göre, Mahmud Hayrani'nin ne Hacı Bektaş ne de Ahmed Fakih'le bir münasebeti yoktur. Karaca Ahmed'in ise ilk aşamada Hacı Bektaş'ın otoritesini kabule yanaşmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim ona sufi diliyle meydan okumaktadır. Bir aslana binip bir yılanı da kamçı yaparak Hacı Bektaş üzerine yürümekte, böylece ona keramet gücünün derecesini göstermektedir. Ancak beri yanda Hacı Bektaş bir duvara binerek kendisini karşılayınca onun gerçekten daha üstün olduğunu anlayıp teslimiyetin sembolü olarak elini öpmektedir. Hacı Bektaş da onun gözünü öperek hem kendi üstünlüğünü tasdik etmekte hem de Karaca Ahmed'i himmet dairesine kabul ettiğini göstermiş olmaktadır. Esasen bu anlatım metaforu bir sufi düellosu olarak Ortadoğu tasavvuf çevrelerinde çok yaygındır.³

Burada altını çizmek gerekir ki, Hacı Bektaş'ın üstünlüğünü kabul etmekle beraber Karaca Ahmed'in icazet aldığı asıl kişi Ahmed Fakih'tir. O, ancak Ah-

² Bu husus ileride incelenecek.

³ Bu keramet düellosunun muhtelif geleneklerde nasıl yer aldığına dair bir inceleme için bkz. (Bruinessen, 1991).

med Fakih'ten icazet aldıktan sonra bir mekâna yerleşip ve kendi tekkesini kurabilir. Aşağıda ele alınacağı üzere, bu anlatım Saltukname'ye göre Anadolu velayetinin tepesinde bulunan ismin Ahmed Fakih olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Menkıbe'nin Rum erenleri ve Rum velayetinin kökenini anlatan birinci kısmı burada tamamlanmaktadır. İkinci kısımda ise Sarı Saltık'ın Rum erenlerini ziyareti ve onlarla münasebeti anlatılmaktadır. Bu bölüm Rum erenlerinin hiyerarşik yapısı, bunlar arasında önemli figürlerin birbirine göre konumları ve birbirleriyle ilişkilerine dair değerli ipuçları barındırmaktadır.

Sarı Saltık Rum erenleri adına ilk önce Fakih Ahmed'i ziyaret eder. Onun bu tercihinin sebebi metinde de açıkça ifade edilmektedir. Buna göre, Fakih Ahmed "Kutup" olması hasebiyle bütün Rum erenlerinin başı ve temsilcisidir. O yüzden Sarı Saltık Rum erenleriyle buluşmak ve manevi münasebette bulunmak için Fakih Ahmed'in dergâhına gitmektedir. Nitekim ziyaretini müteakip bütün Rum erenleri bu dergâhta toplanır ve kendisi ile sohbet edip taam (lokma) yerler. Toplanan bu erenler cemaati içinde sadece iki şahıstan ismen bahsedilmesi dikkat çekicidir. Kutup ve Rum erenlerin başı olarak dergâhın sahibi Fakih Ahmed'den başka adı söylenen tek kişi Hacı Bektaş'tır. Birinci bölümde Horasan erenlerinin aşçısı olarak tasvir edilen Hacı Bektaş burada da Rum erenlerinin aşçısı olarak karşımıza çıkmaktadır. O, Sarı Saltık şerefine Kutup nezdinde toplanan Rum erenlerine helva yapan kişidir. Yine anlatının kurgusundan anlaşılmaktadır ki, Hacı Bektaş orada toplanan Rum erenleri içinde Fakih Ahmed'den sonra en rütbeli erendir. Hem ismen bahsedilen iki kişiden birisi olması hem de aşçı olarak tasvir edilmesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.⁴

Buradaki tabloda dikkat çeken bir husus Sarı Saltık'ın durumudur. Saltukname her ne kadar Rum erenleri ile ilgili oldukça övücü bir üslup benimsemiş olsa da Sarı Saltık'ın bu topluluğun neresinde olduğuna dair ikircikli bir anlatım vardır. Menkıbenin en başında Horasan erenlerinin Rum'a ilgi duymalarının başlıca nedeni olarak Saltık'ın kerametlerini duymaları gösterilmektedir. Ancak bu giriş cümlesinin ana menkıbenin bir parçası olmadığını düşünmek için nedenlerimiz vardır. Her şeyden önce, menkıbenin birinci kısmının ana temasını Rum velayetinin kökeni ve bu bağlamda Horasan velayeti ile ilişkisi teşkil etmektedir. Bu bağlam içerisinde, yani Rum erenleri ile Horasan erenleri arasındaki münasebeti açıklarken, Sarı Saltık ve konumu havada kalmaktadır. Nitekim tam da bu sebepten olmalı ki başlangıç cümlesinden sonra Saltık unutulmakta ve Fakih Ahmed ve Hacı Bektaş liderliğinde Rum velayetinin nasıl yapı-

⁴ Hem Bektaşî geleneğinde hem de Mevlevî geleneğinde, "Aşçı Baba" ya da "Aşçı Dede" unvanıyla dergâhın mutfağının başında bulunan şahıs manevi hiyerarşide post-nişinden sonra gelmektedir.

landığı anlatılmaktadır. Dolayısıyla bu bölümün başına Sarı Saltık isminin eklenmesinin anlatım tekniği bakımından izah edilmesi gerekmektedir. Fakih Ahmet ve Hacı Bektaş'a ait olan bu menkıbeyi Saltukname'ye entegre etmek için bir şekilde bu eserin başkahramanının anlatıya ilave edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Esasen, aşağıda izah edileceği üzere, menkıbenin Sarı Saltık'ın ziyaretlerini anlatan ikinci bölümü de böyle bir sebepten dolayı uydurulmuş olmalıdır.

Sarı Saltık ile Fakih Ahmed ve Hacı Bektaş etrafında kümelenen "Rum erenleri cemaati" arasında tam bir bütünleşmenin olmadığı, bir başka deyişle Saltık'ın bu gurubun tam bir üyesi olmadığı kanaati menkıbenin ikinci bölümünde daha da güçlenmektedir. Her şeyden önce, Saltık bu topluluğu dışarıdan bir misafir gibi ziyaret etmektedir. Onu saygı ile karşılayan Fakih Ahmed, Rum erenlerini dergâhında toplamaktadır. Bu anlatımdan, Fakih Ahmed'in başında bulunduğu Rum erenlerinin kendi aralarında hiyerarşik ilişkiler ağını çoktan geliştirmiş bir topluluk olduğu ve Sarı Saltık'ın henüz bu ağın dışında bulunduğu anlaşılmaktadır. Onun Rum erenleri cemaatine henüz dâhil olmadığına esas emaresi ise anlatımın bir sonraki aşamasında görülmektedir. Fakih Ahmed ve Rum erenlerinin Sarı Saltık'la beraber sohbet edip helva yemeleri onu bir misafir olarak iyi karşılamaları ve belli ölçüde içlerine kabul etmeleri anlamına gelmektedir. Ancak tam anlamıyla erenler topluluğuna katılabilmesi için bir keramet testine tabi tutulması gerekmektedir. Keramet göstermek, bu tür metinlerde kişinin velayetinin derecesini ispat etmesinin yegâne yolu olarak çok sık rastlanan bir motiftir. Nitekim lokmalar yendikten sonra Sarı Saltık'tan da bir keramet göstermesi istenir. Böylece onun bir eren olup olmadığı anlaşılacaktır. Rum erenlerinin Saltık'ı böylesine imtihana tabi tutmaları henüz kendilerinden birisi olarak görmediklerinin bir işareti olarak yorumlanmalıdır.⁵

Menkıbenin ikinci bölümünde dikkatle analiz edilmesi gereken bir diğer husus Mevlana Celaleddin-i Rumî ve Seyyid Mahmud Hayranî'nin konumlarıyla ilgilidir. Bütün Rum erenleri Fakih Ahmed dergâhında toplanırken bu iki önemli isim orada bulunmamaktadır. Saltık kerametini gösterip kendisini Rum erenlerine ispat ettikten sonra dergahtan ayrılmak üzereyken Fakih Ahmet, Rum'da iki büyük velinin daha bulunduğunu ve onları da ziyaret etmesi gerektiğini söylemektedir. Bunu duyan Saltık bu iki kişinin neden dergahta bulunmadıklarını şaşkınlık içinde sormaktadır. Bu tablodan anlaşılan o ki, elimizde bulunan menkıbeyi üreten ve yaşatan ortak hafızaya göre Rum velayetinin tamamı Fakih Ahmet'in kutupluk çatısı altında birleşmemektedir. Onun dairesi dışında bulunan ancak Rum velayetinin çok önemli birer parçasını teşkil eden iki şahıs ve bunların temsil ettiği iki tasavvuf anlayışı daha vardır. Fakih Ahmed'in Saltık'a verdiği

⁵ Aynı motif *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi*'nde de yer almaktadır. Horasan'dan Rum'a gelen Hacı Bektaş erliğinin derecesini Rum'da bulunan erenlere bir takım kerametler yoluyla ispat eder ve böylece otoritesini kabul ettirir.

cevapta bu iki anlayışın birisi Mevlana'ya izafeten "aşk" diğeri de Mahmud Hayranî'ye izafeten "cezbe" olarak ifade edilmektedir. Buna karşın Rum erenleri "akıl" yolunu temsil etmektedirler. Netice olarak, bu tabloya göre Rum'da üç ana tasavvuf anlayışı (ekolü) bulunmaktadır. Bunlardan birisi Fakih Ahmed ve Hacı Bektaş tarafından temsil edilen "akıl yolu" (ki bu yolun takipçilerine Rum erenleri adı verilmektedir), diğeri Mevlana tarafından temsil edilen "aşk yolu" ve nihayet üçüncüsü Seyyid Mahmud Hayranî tarafından temsil edilen "cezbe yolu"dur.⁶

Nitekim, Sarı Saltık Rum erenlerinden ayrıldıktan sonra Mevlana'yı ziyaret eder. Bir süre onun dergahında kaldıktan sonra Mahmud Hayranî'yi ziyaret eder. Mevlana menkıbenin birinci bölümünde Rum velayetinin ana kurgusu anlatılırken bahsedilmemektedir. Burada da geçiştirme mahiyetinde bahsedilmekte, onunla ve dergahıyla ilgili hiçbir detaya girilmemektedir.

Mahmud Hayranî ise hem birinci bölümde hem de ikinci bölümde özel bir konum işgal etmektedir. O Akşehir'de meskun ve velayette yüksek mertebelere ulaşmış meczup (hayrân) bir dervîştir. Her iki bölümde de meczupluk vasfı vurgulanmaktadır. Ancak, Sarı Saltık bakımından onun esas önemli özelliği meczupluğu değildir. O Sarı Saltık'ın mürididir. Saltık kendisini ziyarete geldiğinde Mahmud Hayranî meczupluktan çıkıp normale döner ve Saltık'ı karşılar. Bir süre sohbet ederler. Nihayet Sarı Saltık onun elinden tövbe edip tasavvuf yoluna girer ve sufi kıyafetlerini giyer. Ancak Mahmud Hayranî kendisini yanında tutmayı gaza ve fetihler yapmak üzere Rum-ili'ne gönderir.

Her iki bölüme beraberce bakıldığında, bu menkıbenin esas konusunun 13. yüzyıl Anadolu'sundaki evliya dağılımı olduğu anlaşılacaktır. Bir başka deyişle, 13. yüzyılda Anadolu'da bulunan tasavvuf akımları ve bunların temsilcileri anlatılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu yapılırken Saltukname'nin esas kahramanı devreye sokulmakta, verilmek istenen bilgi Saltık'ın bir macerası şeklinde hikâyeleştirilerek sunulmaktadır. Sarı Saltık'ın, Fakih Ahmed, Hacı Bektaş, Mevlana ve Mahmud Hayranî'yi ziyaret etmesine dair hikâye, yukarıda ifade edilen ana temayı işleyebilmek için teşekkül etmiştir. Bunun tipik bir sözlü kültür karakteristiği olduğu malumdur. Ancak, hikâyenin içinde yer alan bazı motiflerin tarihsel gerçeklere işaret etme ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Örneğin, Mahmud Hayranî'nin bu menkıbe içinde bahsedilmesi bu bağlamda değerlendirilebilir.

⁶ Seyyid Mahmud Hayranî hem *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi*'nde hem de *Menakıbu'l-arifin*'de aynı şekilde cezbe ehli, meczup bir veli olarak anlatılmaktadır. Eflaki, onu saç sakal birbirine karışmış, sokaklarda uyuyan, perişan görünümlü ama kalbi aydın bir dervîş olarak tasvir etmektedir (Eflâkî, 2006: 460).

Anlatımın geneline bakıldığında ana temanın iki noktada yoğunlaştığı görülmektedir. Öncelikle Rum velayetinin kökeninin Horasan'a dayandığı net bir şekilde vurgulanmaktadır. Ancak burada Horasan erenlerinin başında bulunan şahsın isminden bahsedilmemesi, sadece Kutup denilerek geçilmesi dikkat çekicidir. Bektaşî geleneği ile yan yana getirildiğinde, Saltukname'nin anlatımında Kutup olarak nitelenen şahsın Ahmet Yesevî'ye karşılık geldiği açıktır. Ne var ki, Ahmet Yesevî ismi burada zikredilmemektedir. Dahası, Saltukname'nin başka yerlerinde de Ahmet Yesevî'den bahsedilmemektedir. Saltukname geleneğinin Horasan kökenini böylesine vurgularken Ahmet Yesevî'yi görmezden gelmesi üzerinde dikkatle durulması gereken bir noktadır.

Anlatımın ana temasının ikinci ayağını Rum erenlerinin yetki paylaşımı oluşturmaktadır. Buna göre Rum'da (Anadolu'da) velayetin temsilcileri esas olarak Rum erenleridir. Bunların başında Kutup sıfatıyla Fakih Ahmed bulunmaktadır. Hiyerarşide ikinci sırada "Rum'un gözcüsü" sıfatıyla Hacı Bektaş Veli bulunmaktadır. Onun ayrıca "aşçılık" vasfı da vurgulanmaktadır. Burada Rum erenlerinin başına geçen iki şahsın da Horasan kökenli olması dikkat çekicidir. Ancak Rum'un Kutbu olan Fakih Ahmed, Belh'ten gelmekle beraber velayet tahsilini Anadolu'da yapmıştır. Hâlbuki Hacı Bektaş velayete Horasan'da ermiş, oradan Rum erenlerinin başına geçmek üzere "gözcü" sıfatıyla gönderilmiştir. Bir de Anadolu'da Horasan'dan bağımsız bir şekilde velayete eren topluluk vardır ki menkıbede bunları Karaca Ahmed temsil etmektedir. Rum erenleri Horasan'dan gelip başlarına geçen Hacı Bektaş'ı kolay kabullenmemekte, ancak bir velayet yarışından sonra teslim olmaktadır. Öte yandan, başlarında Kutup olarak Ahmed Fakih'in bulunduğu Rum erenleri cemaatine dâhil olmayan iki isim daha vardır. Bunlar da Rum'da yaşamakla beraber ayrı oluşumları temsil etmektedirler.

Ahmed Fakih ve Hacı Bektaş Veli'nin bu menkıbede vurgulanan konularına (Ahmed Fakih'in Kutup ve Rum evliyalarının başı oluşu, Hacı Bektaş Veli'nin de "Rum'un gözcüsü" oluşu) Saltukname'de yer alan diğer menkıbelerde de atıflar vardır. Örneğin bir yerde Saltık'ın kafir içine dalıp üç gün cenk ettiği, kafirlerin kılıçlarının ona zarar vermediği anlatılmaktadır. Bu durumun izahı yapılırken "zirâ Fakih Ahmed Şerîf'ün cemi' gövdesin sığamışdı" denmektedir (Ebu'l-hayr-ı Rumî, 1988: 63). Bir başka menkıbeye göre, Sarı Saltık, Ahmed Fakih'in himmetine o kadar güvenmektedir ki gazaya giderken sürekli onun adını anmaktadır. Saltık'ın Ahmed Fakih'i bu denli yüce görmesi karşısında Hızır müdahale edip kendisini şu sözlerle uyarmak zorunda kalır: "Server, niçün her yerde Allah Te'âlâ'yı anmazsın, Ahmed Fakih diyu anarsın. Allah müsebbibdür, Ahmed Fakih esbâbdur. Müsebbibü'l-esbâbı yâd eyle ki cemi' hususda sana mu'in olan Allah'dur. Seni her hâdiseden saklayan odur. Göz açub yumınca Hakk'ı bir nefes dilünden komal!" (Ebu'l-hayr-ı Rumî, 1988: 162).

Yine Hacı Bektaş Veli'nin "Rum'un gözcüsü" olduğu birkaç ayrı menkıbede vurgulanmaktadır. Mesela, Kırım'da Rus kafirine karşı mücadelesi anlatılırken şöyle bir tasavvufi izahat yapılmaktadır: "Seyyid Gâzi (Saltık) her yerde gâzilerle biledür. Zâhirde ve bânında buyurudurur kim eğer dünyâdan veliler gitseler rû h-ları musavver olur. Cismi ne şekilde ise âşikâre gelür, bile gazâ ider." Burada Bayezid-i Bistami'den bir kıssa anlatılmaktadır. Bayezid vefatından bir süre sonra dervişler arasında zikir ederken görülür. Sorduklarında "biz ten libâsın dünyâda bırakduk ise yoğ olmaduk" der. Buradan sonra gelen ifadeler konumuz bakımından aydınlatıcıdır: "Bâyezid 'Acem vilâyetinin gözcisüdür ve 'Arab ilinün Seyyid Ahmedî'dür. Bazılar Veysân dir. Ve bu Rum'un Hâcî Bektaş'dur. Ve ammâ Seyyid Hazreti evliyanun seyyididir, mefhârdur. Ana her iş âsândur. Her yire ol oturduğı yirden tâyy-i mekân ider, varur gelür. Kimse görmez yirinden kalkduğın" (İz, 1974: 208-209).

Bir başka menkıbede, Sarı Saltık Sivas'a varır ve orada Hacı Bektaş Veli'yi dervişleri ile beraber dolaşırken bulur. Saltık onun elini öper, o da Saltık'ın alnını ve iki gözünü öper. Sonra biri birini tutup kucak kucağa görüşürler. Şerif kendisine dua etmesini söyler, o da dua edip Fakih Ahmed katına gönderir (Ebu'l-hayr-ı Rumî, 1988: 43). Bu anlatımda Hacı Bektaş'ın manen Sarı Saltık'ın üzerinde olduğu açıkça kabul edilmektedir. Bu tür eserlerde genel olarak eserin ana kahramanı görüştüğü kendi çağındaki herkesin üzerinde bir konuma yerleştirilir. Bu genel kaideye rağmen Saltukname'de Sarı Saltık'a Hacı Bektaş'tan daha aşağı bir mevki verilmesi menkıbenin Hacı Bektaş kültürünün güçlü olduğu zümreler arasında derlendiğinin bir göstergesi olarak alınmalıdır. Yine bu menkıbede de Ahmed Fakih'in her ikisinin üzerindeki konumuna atıf yapıldığının altını çizmek gerekir.

Sarı Saltık eserin ikinci cildinin sonlarında yer alan bir başka menkıbede Rum erenlerini bir daha ziyaret etmektedir. Horasan'da cereyan eden bir maceradan sonra Anadolu yoluyla Rumeli'ne dönen Saltık, yolda önemli Anadolu (Rum) erenlerini ziyaret eder. Kayseri ve Malatya evliyalarıyla⁷ görüşükten sonra yine ilk olarak Ahmed Fakih'i ziyaret eder. Ancak şeyh artık vefat etmiş olup Kırşehir'de metfundur. Saltık buradaki kabrini ziyaret eder. Arkasından Hacı Bektaş'ı ziyaret eder ki burada Ahi Evren, Seyyid Yusuf-ı Kaşgarî, Uryan Baba, Doğan Baba ve birçok diğer evliya toplanıp sohbet ederler. Saltık buradan Konya'ya geçer ve orada Mevlana, Şems-i Tebrizî, Hüsameddin ve diğer Allah dostları ile sohbet ederler. Arkasından Akyanos'a (Akşehir) varıp Seyyid Mahmud Hayrani'nin mezarını ziyaret eder. Sonra Nasreddin Hoca'nın evine gider ama onu evde bulamaz. Sonra Tabduk Hazreti'ni ziyarete gider ki daha önce hiç görüşmemişlerdir. (Me-

⁷ Saltuknamede de Hacı Bektaş Velayetnamesi gibi Rum'un doğu sınırı olarak Kayseri alınmaktadır. Malatya ve Kayseri evliyalari Rum evliyalarından ayrı bir grup olarak değerlendirilmektedir. Velayetname'nin yaklaşımı ileride ele alınacak.

tinden bu tekkenin Akşehir'de mi yoksa başka yerde mi olduğu açıkça anlaşılma-
maktadır) Tapduk, Saltık'ın geldiğinden manen haberdar olur ve hazırlık yaparır.
Tekkeye Karaca Ahmed, Piri Ahmed Sultan ve Yâr Ahmed Sultan da gelir ve
sohbet ederler. Saltık 24 gün bu tekkede kalır. (Ebu'l-hayr-ı Rumî, 1988: 180-83)

Görüldüğü üzere bu ikinci menkıbe ana hatları itibariyle birinci menkıbeyle
uyum içindedir. Her ikisinde de Rum evliyalarının başında Ahmed Fakih, ikin-
ci adam olarak da Hacı Bektaş Veli sayılmaktadır. Ancak burada zaman baki-
mindan biraz daha geç bir dönemden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Birinci
menkıbede Saltık'ın ziyaretine varıp himmetini aldığı Ahmed Fakih ve Mah-
mud Hayranî artık yaşamamaktadır. Aradan geçen zamanda evliya kadrosunda
da yeni isimlerin eklendiği görülmektedir. Bu ikinci ziyaret anlatılırken ilk
menkıbede adı geçmeyen Ahi Evren, Seyyid Yusuf, Şems-i Tebrizî, Hüsamed-
din Çelebi, Nasreddin Hoca, Tabduk Emre ve Piri Ahmed Sultan gibi isimler
de Rum erenleri içinde bahsedilmektedir.

Mevlana ve Seyyid Mahmud Hayranî'nin Saltukname boyunca sadece iki
defa bahsedilmesi de ayrıca not edilmelidir.

III. Velayetname Rivayeti

Saltukname'deki menkıbenin Rum velayetinin kökenine dair ortaya koydu-
ğu tablo ana hatlarıyla Velayetname ile tam bir uyum içindedir. Velayetname'de
de güçlü bir Horasan vurgusu vardır. Ancak Velayetname Horasan-Rum ilişkisi
bağlamında Fakih Ahmed'e hiç yer vermezken Ahmed Yesevi'yi Horasan'daki
kutupluk makamına yerleştirmektedir. Velayetname geleneğine göre, Hacı Bek-
taş Horasan'da velayete ermiş, Horasan erenleri arasında temayüz etmiş ve niha-
yet Ahmet Yesevi tarafından cihaz-ı fakr kendisine verilerek Rum'a gönderilmiş-
tir. Ancak Velayetname'ye göre Hacı Bektaş Ahmed Yesevi'nin halefi olarak
"kutbu'l-aktab" olmakta ve Rum'a da bu mertbe ile gelmektedir. Ayrıca Ah-
med Yesevi Hacı Bektaş'ı "seni Rum erenlerine baş kıldık" diyerek göndermek-
tedir (Duran, 2007: 164; Duran-Gümüşoğlu, 2010: 186).

Öksöğü hikayesi de Velayetname'de yer almakta beraber farklılaşmaktadır.
Velayetname'ye göre, Hacı Bektaş, Ahmed Yesevi'den destur alıp yola çıkuktan
sonra Horasan erenleri meydanda yanan ateşten bir eği (öksöğü) alıp Rum'a
doğru atar ve "Rum'da olan erenler ve gerçekler bu eğiye dutalar, Türkistan
erenleri meclis olup Rum'a er gönderdikleri erenlere dahi ma'lum ola" derler
(Duran, 2007: 165-6; Duran-Gümüşoğlu, 2010: 188). Dut ağacından olan bu
eğiye Konya'da Hâke Ahmed Sultan tutar ve götürüp Sulucakarahöyük'e diker.
Eği hemen kök salıp yeşerir. *Velayetname* Hâke Ahmed Sultan'ın Emircem

Sultan'ın⁸ ulu halifesi olduğunu ve icâzet inâbet verilmiş veysilerden olduğunu belirtmektedir.

Horasan'dan ayrılan Hacı Bektaş haccını yaptıktan sonra Kayseri'ye kadar gelir. Rum'un sınırına gelince (Velayetname'nin Kayseri'den batısını Rum olarak kabul ettiği anlaşılıyor) Rum erenlerine selam verir. Onun selamından sadece Seyyid Nureddin'in kızı Fatıma Bacı haberdar olur ve kalkıp selamı alır. Başlarında "gözcü" Karaca Ahmed bulunan Rum erenleri Hacı Bektaş'ın gelişinden hoşlanmazlar. Zira bütün halkı muhip edineceği ve kendilerine etki alanı bırakmayacağından endişe etmektedirler. Hacı Bektaş'ın Rum'a girişine engel olmak için kanat kanada çatarak arşa kadar Rum'un sınırını kapatırlar. Ancak Hacı Bektaş arşın üzerinden aşip gökçe güvercin donunda Rum'a girer ve Sulucakarahöyük'e gelip konar. Tedbirlerinin fayda vermediğini gören Rum erenleri, gözcüleri olan Karaca Ahmed'den Rum'a nazar etmesini isterler. Karaca Ahmet güvercini fark eder. Yine Rum erenlerinin kararı ile Hacı Doğrul adında Beyazıd-ı Bistâmî müritlerinden Irak kökenli bir er doğan donuna girip güvercinin üzerine varır. Onu gören Hacı Bektaş, silkinip insan donuna girer ve doğanı yakalayıp bayılturcasına sıkır; Hacı Doğrul'a, "biz size mazlum donunda geliyoruz siz bize zalim donunda geliyorsunuz, er ere böyle gelmez" der. Hacı Doğrul özür dileyip Hacı Bektaş'a tabi olur (Duran, 2007: 174-78; Duran-Gümüsoğlu, 2010: 201-211).

Daha sonra, Hacı Bektaş, Hacı Doğrul'a gidip Rum erenlerini kendi katına getirmesini söyler. Rum erenleri bu daveti kabul etmeyip Hacı Bektaş'ın ayağına varmak istemeyince kerametle onların çeraklarını söndürür ve seccadelerini altlarından alır. Rum erenleri çaresiz Hacı Bektaş'ın ziyaretine varırlar. Ancak hala ikna olmuş değillerdir. Nesebini ve silsilesini sorarlar. Hünkar müridinin doksan dokuz bin Horasan pirinin ser-çesmesi Hoca Ahmed Yesevi olduğunu, meşrebini Muhammed-Ali'den olduğunu, soyunun Musa-i Kazım'a dayandığını söyler. İspat istediklerinde tam Ahmed Yesevi'nin verdiği icazetnameyi çıkaracakken gökten "yeşil ferman" iner. Nihayet Rum erenleri Hacı Bektaş'ın üstünlüğüne ikna olup onu kendilerine baş kabul ederler. Hacı Bektaş bunlara tevellâyı⁹ öğretir – ki Velayetname'ye göre tevellâyı Rum'a o zaman Hacı Bektaş getirmiştir. Ayrıca Karaca Ahmed'e kendisine Ahmed Yesevi tarafından hizmet-

⁸ Emircem Sultan Velayetname'nin ilerleyen bölümlerinde tekrar karşımıza çıkmaktadır. Sulucakarahöyük'ün kuzey tarafında yerleşmiş olan bu eren ile Hacı Bektaş arasında kuvvetli bir dostluk olduğu anlaşılmaktadır. Velayetname'de yer alan söylenceye göre Emircem Sultan müritlerine kublelerinde Hünkar bulunduğu sürece kendilerinin dert çekmeyeceğini söyler. Aynı şekilde Hünkar'da kuzeylerinde Emircem bulunduğu sürece dünyada gam çekmeyeceklerini söyler. Menkubenin devamında anlatılan öküç kurban etme söylencesi de her iki erenin bir birlerine karşı beslediği hüsn-i zanmı açıkça yansıtmaktadır (Duran, 2007: 337-8; Duran – Gümüsoğlu, 2010)

⁹ Ehl-i Beyt'i sevmek.

kar olarak verilen bir devî hediye eder (Duran, 2007: 181-5; Duran-Gümüsoğlu, 2010: 211-219).

Rum erenleri çeraklarının söndürülmesi ve seccadelerinin altlarından alınması üzerine Hünkar'a varmaya karar vermişlerdir. Ancak içlerinden bir kişi halen ikna olmamıştır. Emre adındaki bu eren "dost divanında cümle erenlere nasib bahş olucak anda Hacı Bektaş Hünkar adlı kimse görmedik" diyerek grupla beraber gitmez. Hünkar, Sarı İsmail'i gönderip Emre'yi özel olarak getirttirir ve ona dost divanında nasip dağıtan eldeki nişanı görüp görmediğini sorar. Emre o elin içinde bir "yeşil ben" vardı dediğinde Hünkar elinin içini (ayasını) çevirir ve yeşil beni gösterir. Bunun üzerine Emre üç defa "tapduk Hünkarım tapduk" deyip Hacı Bektaş'a teslim olur (Duran, 2007: 185-6; Duran – Gümüsoğlu, 2010: 221-3).¹⁰

Velayetname'nin tamamına bakıldığında, Rum'da bulunan erenlerin tamamının bu ilk aşamada gelip Hacı Bektaş'a tabi olmadıkları anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, Hünkar Rum'a gelirken Karaca Ahmed başkanlığında bulunan ve "Rum erenleri" olarak ifade edilen cemaatin dışında olup Rum'da yaşayan erenler de vardır. Bunlar arasında Mevlana, Ahi Evren ve Seyyid Mahmud Hayrani en önde gelenlerdir. Hacı Bektaş'ın bu ikinci grup üzerinde manevî otoritesini aşamalı olarak kurduğu anlaşılmaktadır. Hünkar Sulucakarahöyük'e yerleşip velayeti ve kerameti etrafta meşhur olunca bu erenler de yavaş yavaş Hünkar'la ilişki kurmaya başlarlar. Bu ilişkilerin de önce meydan okuma biçiminde başlayıp sonra teslimiyete dönüştüğü görülmektedir. Ancak bu ikinci gruba giren evliyalar hiçbir zaman Hünkar'ın müridi konumunda anlatılmamaktadırlar. Akşehir'de bulunan Seyyid Mahmud Hayrani'nin durumu güzel bir örnektir. Hünkar'ın menkıbelerini duyan Mahmud Hayrani, onun velayet derecesini test etmek amacıyla yola çıkar. Bu test klasik yolla, yani keramet yarıştırmak şeklinde olacaktır. Mahmud Hayrani vahşi hayvanlara varıncaya kadar canlılara hükmettiğinin remzi olarak bir aslanı binek bir yılanı da kamçı yapıp üç yüz derviş ile yola koyulur. Bunu haber alan Hünkar kendisinin cansızlara dahi hükmettiğini göstermek için duvar şeklindeki bir kayayı binek yaparak Mahmud Hayrani'yi karşılar. Bu remzi gören Mahmud Hayrani Hünkar'ın üstünlüğünü kabul edip özür diler.¹¹ Ancak burada manevî bağlılığı sembolize eden kisve çıkarma ve giydirme motifi yoktur. Hünkar'ın beraberindeki halifeler ve dervişler, Mahmud Hayrani'nin fukarası (dervişleri) ve civardan gelen muhipler toplanıp

¹⁰ Bu bölümlerde manevî teslimiyet ve tabiiyetin sembolü olarak "Hünkar'ın nazârına kisvesini indirme" fiili öne çıkmaktadır. Hünkar'da buna mukabil muhatabını kendi himmet dairesine kabul ettiğinin bir göstergesi olarak kisveyi "tekbirleyip" veya "mezdeleyip" geri başına koymaktadır. Manevî as-üst ilişkisini yansıtmaması bakımından bu sembolik fiiller dikkatle okunmalı ve incelenmelidir.

¹¹ Bu söylencenin bir analizi için bkz. (Bruinessen, 1991).

bir hafta sohbet ettikten sonra Mahmud Hayrani izin alıp geri döner. Hünkar da Akşehir'i ona yurt verdiğini söyleyerek gönderir (Duran, 2007: 338-42; Duran – Gümüsoğlu, 2010: 461-7).

IV. İki Menkıbenin Karşılaştırmalı Analizi

Belirtmek gerekir ki, iki menkıbedeki sembolik anlatımın ve mesajların muhatabı 15. yüzyılda bu söylenceleri kendi aralarında anlatan ve dinleyen derviş çevreleridir. Bir başka deyişle, bu menkıbenin doğrudan 13. yüzyıl Anadolu'sunun dini-tasavvufi tarihine dair bir kaynak olması söz konusu değildir. Bunun yanında, 15. yüzyılda Anadolu'da ve Rumeli'nde yaşayan derviş zümrelerinin tarihine dair birincil kaynak hüviyetinde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Yani, her ne kadar menkıbenin kahramanları 13. yüzyılda yaşamış kahramanlar ve olaylar da o dönemde geçen olaylar olarak anlatılsa da menkıbeye hâkim olan tasavvuf anlayışı 15. yüzyılda bu menkıbeyi Ebu'l-hayr'a anlatan derviş zümrelerinin anlayışıdır. Ortaya çıkan Rum erenleri tablosu, 15. yüzyıldaki bazı derviş zümrelerinin ortak hafızasındaki 13. yüzyılda Anadolu'ya gelip burayı İslamlaştıran Rum erenlerinin imajını yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu metni 13. yüzyıl tarihinin değil, 15. yüzyıl tarihinin bir kaynağı olarak görmek ve o istikamette analiz yapmak gerekmektedir.

Böylesi bir analize girişebilmek için her şeyden önce bu söylenciyi ortak hafızalarında üreten, geliştiren ve yaşatan zümreleri tespit etmek gerekmektedir. Esasen Ebu'l-hayr eserinin sonunda kaynaklarına dair ipucu vermektedir. Saltukname'nin neden ve nasıl yazıldığını anlattığı bu kısa bölüme göre, Cem Sultan 1473 Akkoyunlu seferi sırasında Edirne'de kaymakam iken ava çıkmış ve bu sırada Babadağ'da bulunan Sarı Saltuk tekkesine kadar gitmiştir. Tekkede bulunan dervişlerden (Ebu'l-hayr Sarı Saltuk müritleri demektir) Saltuk'un bazı menkıbelerini dinlemiş ve çok ilgisini çekmiştir. Yanında bulunan Ebu'l-hayr'a – ki Cem Sultan maiyetinde bir musahip-meddah olma ihtimali yüksektir – Sarı Saltuk'un menkıbelerini derlemesini emretmiştir.¹² Ebu'l-hayr, bu emir üzerine yedi yıl memleketi gezdiğini ve Saltukname'yi oluşturan menkıbeleri derlediğini söylemektedir. O, nereleli dolaştığını belirtmeyip sadece “memlekette yürüdüm” dese de, menkıbelerin esas kaynağının Dobruca bölgesinde yerleşmiş olan dervişler olduğunu tahmin etmek güç değildir. Ancak Rumeli'nin diğer bölgeleri ve Anadolu'dan da epeyce derleme yapmış olduğu anlaşılmaktadır.

Ebu'l-hayr menkıbeleri derlediği sözlü kaynakları dervişler, aşıklar ve sadıklar olarak belirtmektedir (Ebu'l-hayr-ı Rumî, 1990: 366, 368). Bu ifadelerden, onun tekkelerde, derviş ve abdal zümreleri arasında dolaşarak Saltukname'yi oluşturan menkıbelerin önemli bir bölümünü onlardan dinlediği anlaşılmaktadır.

¹² Cem Sultan bu sırada henüz 14 yaşındadır. 14 yaşında bir Osmanlı prensinin bu dönemde Sarı Saltuk'a bu denli ilgi göstermesi ayrıca üzerinde durulması gereken bir noktadır.

dır. Ancak Saltukname dikkatlice incelendiğinde menkıbelerin kaynağının dergâhlarla sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Esere hâkim ana tema İslam adına gaza yapmaktır. Nitekim Saltuk'un da gazi vasfı veli vasfından daha baskındır. Bu durum menkıbelerin önemli bir bölümünün gazi-akıncı muhitlerinden derlendiği izlenimi doğurmaktadır. Esasen bu durum üçüncü cildin sonlarında iyice belirginleşmekte, Saltukname adeta akıncı muhitlerinin sesine dönüşmektedir. Saltukname'yi oluşturan menkıbelerde gaza ve velayetten sonra karşımıza çıkan en yaygın motif olağanüstülükler ve cinler, periler, devler gibi fantastik kahramanlardır. Bu motiflerin menkıbeleri dinleyiciler nezdinde daha ilginç ve eğlenceli kılma işlevi gördüğü söylenebilir. Söz konusu motifler *Battalname*, *Danışmendname*, *Hz. Ali Cenkleri* gibi benzer diğer eserlerde de sıkça görülmektedir. Saltukname'nin bu üçüncü boyutu, menkıbelerin en azından bazılarının sıradan halka hikâyeler anlatarak onları eğlendiren kıssahânların (veya meddahların) repertuarında da bulunduğunu düşündürmektedir. Özellikle *Battalname*'den alınan fantastik anlatım kalıpları ve motifler ile meydana getirilen Saltuk'un doğudaki hayali maceraları, eğlence kaygısının öne çıktığı meddah performanslarından derlenmiş olmalıdır.

Saltukname bu üç ana gruptan derlenen menkıbelerin karışımından oluşan karma bir metindir. Ebu'l-hayr metni nasıl oluşturduğunu şöyle ifade etmektedir: “Kangı yirde kim bunun menâkıbın işitdüm, yazdum, bir birine tertib üzre uydurub, bir kitâb idüb yidi yılda tamâm eyledüm.” (Ebu'l-hayr-ı Rumî, 1990: 366). Saltukname içinde herbiri belirli bir gruptan derlenen yüzlerce “çekirdek menkıbe” bulunmaktadır. Ancak Ebu'l-hayr bu çekirdek menkıbeleri kendi ifadesi ile “tertib üzre uydurub” bir kitap yapmıştır. Bu sırada birçok çekirdek menkıbeyi gruplayarak belirli başlıklar altında birleştirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Saltukname'de başlıklar altında kaydedilmiş uzun hikâyelerin büyük bir çoğunluğu kendi içinde bütünlük ve ahenkten yoksun olup alt hikâyelerin (çekirdek menkıbe) birbirine ulanmasıyla oluşmuş heterojen bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla bu hikâyelerin herbirinin birden çok sözlü kaynağı vardır. Ancak, çekirdek menkıbelerin kendi içinde ortaya koydukları bütünlük ve ahenk, bunların sözlü kaynaklarının da yeknesaklığına işaret etmektedir.

Esasen bu makalede ele alınan menkıbe de yukarıdaki tanıma göre bir “çekirdek menkıbe” olup daha büyük bir hikâyenin parçası olarak kaydedilmiştir. Ancak menkıbenin hikâyenin geri kalan kısmıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Saltuk'un Mahmud Hayranî'yi ziyaretinden sonra Rum evliyalari ile ilgili bahis aniden kesilmektedir. Geri kalan kısımda Sarı Saltuk'un Sultan Alaeddin ve veziri Affan ile arasında yaşanan anlaşmazlık neticesinde Rum-ili'ne geçişi, burada denizi geçerken sergilediği keramet, karşı tarafta keşiş kılığına girip kendisini Hıristiyanlara Mesih olarak kabul ettirmesi, Kırkkilise'de vaazlar vermesi, arkasından kendisini tanıtıp kafirleri kırmayı, sonra da Baba Eski ve Edirne yoluyla Dobruca'da ve Tuna'da bulunan tekkelerine gitmesi anlatılmaktadır. Bu ikinci kısım

ayrı bir başlık altında yazılmamış olmakla beraber içerik bakımından yukarıda özetlenen birinci kısımdan (bizim ele aldığımız çekirdek menkibe) tamamen kopuktur. Dolayısıyla bu iki bölümün ayrı gruplardan farklı zamanlarda yapılan derlemelere dayandığı rahatlıkla ileri sürülebilir. Birbirinden oldukça farklı bu iki anlatım öbeğinin aynı başlık altında birleştirilmesi şüphesiz Ebu'l-hayr-ı Rumî'nin eseri olmalıdır.

Bu noktada esas sorumuz gündeme gelmektedir: Ele aldığımız bu menkıbenin sözlü kaynağı kimlerdir? Hemen belirtelim ki, bu menkıbenin sözlü kaynağı yukarıda ifade edilen üç ana kategori içinde dervişler zümresidir. Ancak bu derviş zümresinin hangi geleneğe mensup oldukları hususu daha detaylı bir inceleme gerektirmektedir. Menkıbede yer alan keramet motifleri ve anlatıma hâkim olan tasavvuf anlayışı bu hususta ipuçları barındırmaktadır.

Menkıbedeki anlatımın *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi* ile yakınlığı ilk bakışta hemen dikkati çekmektedir. Velayetname'nin yazılış tarihine baktığımızda iki rivayet arasındaki benzerlik daha da önem kazanmaktadır. Velayetname'nin 1481 – 1501 yılları arasında sözlü kültürden yazıya aktarıldığı kabul edilmektedir.¹³ Saltukname'nin de 1480 yılında tamamlandığı göz önüne alınırsa her iki metnin de ortak hafızadan yazıya aktarılmasının birbirine çok yakın zaman dilimlerinde gerçekleştiği anlaşılacaktır. Burada yapacağımız karşılaştırmalı analizin değerini artıran bir başka unsur, sözlü kültürde yaşayan bilginin kaydedilme süreci ile ilgili farktır. Velayetname'yi yazıya aktaran kişinin kimliği konusunda ikna edici bir bulguya henüz ulaşılmış değildir.¹⁴ Ancak elimizde bulunan metin onun Hacı Bektaş kültürünü yaşatan derviş çevrelerinden bir kişi olduğu konusunda şüphe bırakmamaktadır. Öte yandan Saltukname'yi derleyip yazıya aktaran kişi bu muhitin dışından bir kişidir. Bir başka önemli fark metinlerin yazılış amacında ortaya çıkmaktadır. Velayetname'nin yazılışı, bir sufi geleneğin "tarikatleşmesi süreci" olarak ifade edebileceğimiz daha büyük bir projenin parçası olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, her şeyden evvel tarikata mensup dervişlere hitaben kaleme alınmıştır. Öte yandan, Saltukname bir Osmanlı prensinin sohbet meclislerinde okunmak amacıyla yazılmıştır. Yazıya aktarma sürecindeki bu ve benzeri farkların ortaya çıkan nihai metne de yansımaları kaçınılmazdır.

¹³ Abdülbaki Gölpınarlı metinde II. Bayezid'den bahsedilmesi buna mukabil Balım Sultan'ın adının hiç geçmemesi gibi birtakım noktalardan hareketle *Velayetname*'nin 1481 – 1501 tarihleri arasında yazılmış olduğu sonucuna varmaktadır (Gölpınarlı, 1995: XXIX). Gölpınarlı'nın bu görüşü daha sonra umumi bir kabul görmüştür.

¹⁴ Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre, *Velayetname*'nin en azından manzum versiyonunu Süleyman-nâme yazarı Uzun Firedevşî tarafından kaleme alınmıştır. Gölpınarlı'nın bu iddiası halen en geçerli görüş olmakla beraber kesin kanıtlara dayanmadığını ifade etmek gerekir (Gölpınarlı, 1995: XXV-XXVI).

Saltukname'deki menkıbenin sözlü kaynağının Velayetname'yi üreten derviş muhitleriyle çok büyük oranda keşiştiği ilk bakışta anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu menkıbenin kaynağının Bektaşî¹⁵ dervişleri olduğu ileri sürülebilir. Bir başka deyişle, Ebul'hayr'a bu menkıbeyi anlatan dervişlerle Velayetname'deki menkıbenin sözlü kaynağı olan dervişler aynı kişiler olmasa bile aynı meşrebe ve tasavvuf anlayışına mensup sufiler olmalıdır. İki menkıbenin Rum erenlerine dair algıları, anlatım teknikleri, hikaye yapıları, öne çıkardıkları figürler ve keramet motifleri arasındaki benzerlik bu durumu ortaya koymaktadır.

Öncelikle menkıbenin ana çatısı, hikaye kurgusu ve anahtar mesajları taşıyan motifler doğrudan Velayetname (Bektaşî) geleneğini işaret etmektedir. Her iki menkıbenin de omurgasını Rum velayetinin Horasan velayetinden icazet aldığı anlatısı oluşturmaktadır. 15. yüzyılın ikinci yarısında Horasan kökenlerini bu derece ön plana çıkaran zümreler sadece proto-Bektaşî diyebileceğimiz derviş gruplarıyla sınırlı değildir. Ancak, Rum velayetinin referansını Horasan velayetine dayandırırken iki velayet arasındaki bağlantıyı Hacı Bektaş Veli ile kurması, Saltukname'deki menkıbenin sözlü kaynağının Velayetname'yi üreten proto-Bektaşî derviş zümreleri olduğuna işaret etmektedir.¹⁶

Aynı şekilde, menkıbenin ana temalarını taşıyan anlatım kalıpları (keramet motifleri) dikkatlice incelendiğinde bu durum daha da netleşmektedir.

Öksöğü motifi ile başlayacak olursak, bu sembolik anlatımla verilmek istenen mesaj yukarıda analiz edilmişti. Her iki rivayette de öksöğü anlatısının aynı bağlamda ve aynı mesajı vermek üzere yer aldığı açıktır. Öte yandan bu anlatı kalıbını Rum velayetini Horasan velayetini ile ilişkilendirme bağlamında kullanan tek eser *Velayetname*'dir. Örneğin Saltukname'nin tamamlanmasından 3 yıl sonra yazıldığını bildiğimiz Otman Baba velayetnamesi'nde bu motif yoktur. Aynı şekilde 15. ve 16. yüzyıllarda yazılan diğer popüler tasavvuf kaynaklarında da bu anlatı kalıbına rastlanmamaktadır. Bu durum, Ebul'hayr'ın sözlü kaynağının Velayetname'yi üreten ortak hafızaya dayandığına dair güçlü bir işarettir.

Aynı şekilde, güvercin ve doğan motifleri de iki menkıbenin kaynağının aynı ortak hafıza - dolayısıyla aynı derviş zümresi - olduğunu göstermektedir. Her iki rivayette de Hacı Bektaş Horasan'dan Rum'a güvercin donunda gelmektedir.

¹⁵ Burada "Bektaşî" tabiri ile Hacı Bektaş kültürü etrafında toplanmış derviş zümreleri kastedilmektedir. Yoksa Bektaşî tarikatı mensubu anlamında kullanılmamaktadır.

¹⁶ Ebul'hayr'ın bu menkıbeleri derlemek için Rumeli ve Balkanlarda dolaştığı dönemde Otman Baba da aynı coğrafyada dolaşmakta idi. Otman Baba'ya bağlı olan ve "Rum abdalları" ile anılan bir derviş gurubunun bu dönem popüler sufi çevrelerinde oldukça etkin olduğu bilinmektedir. Otman Baba'nın maceralarını ve velayet anlayışını anlatan *Velayetname* ölümünden beş yıl sonra 1483'de yazılmıştır. Saltukname'deki menkıbeyi bu velayetname ile karşılaştırdığımızda ortak nokta görünmemektedir. Bundan hareketle, Ebul'hayr'ın sözlü kaynağının Otman Baba'ya bağlı "Rum abdalları" olmadığı söylenebilir.

Buna karşın Rum erenlerinden bir kişi doğan donuna girip ona saldırmaktadır. Bu saldırı karşısında insan donuna girip doğanı etkisiz hale getiren Hacı Bektaş, saldırgan tavrından dolayı Rum erenini kınamakta, Rum ereni ise mahcup olur Hacı Bektaş'ın üstünlüğünü kabul etmektedir. Anlatı kalıbının büyük hikaye içindeki yeri ve doğan donuna giren erin adı konusunda iki rivayette bazı farklar göze çarpmakla beraber, anlatı kalıbının ana teması ve bunu taşıyan esas motifler bire bir aynıdır. Söz konusu farklar ve muhtemel nedenleri aşağıda ayrıntısıyla tartışılacağından burada sadece benzerliğin ne kadar güçlü olduğunu vurgulamakla yetineceğiz. Yine bu anlatı kalıbının da Velayetname'den başka bir kaynaktan yer almadığını belirtmek gerekir.

Rum erenlerinin genel durumuna dair iki rivayet arasında şaşırtıcı bir benzerlik göze çarpmaktadır. Her ikisi de "Rum erenleri" tabirini aslen Rum'da bulunan çekirdek bir eren grubu için kullanmaktadır. Horasan'daki kutbun muhatap aldığı ve başlarına Hacı Bektaş Veli'yi gönderdiği evliyalar da esasen bunlardır. İki menkıbe de bu çekirdek Rum erenleri grubu içinde Karaca Ahmed'i ön plana çıkarmaktadır. Fakih Ahmed'in veya Hacı Bektaş'ın kutupluğu altında birleşen erenler bu gruba dâhil olanlardır. Ancak Rum'daki erenlerin tamamı bu çekirdek grupla sınırlı değildir. Her iki menkıbe de iki ayrı isme özellikle işaret etmektedir ki bunlar Fakih Ahmed ya da Hacı Bektaş'ın otoritesi dışındadır: Mevlana ve Seyyid Mahmud Hayrani. Rum'daki evliya oluşumlarının genel yapısını bu kadar paralel anlatmaları iki rivayetin sözlü kaynağının aynı olduğuna açık bir işaret olarak alınabilir.

İki menkıbenin aynı ortak hafızaya dayandığını gösteren bir başka örnek olarak "aslana binme – duvara binme" kerameti gösterilebilir. Her iki rivayette de bu motifi taşıyan anlatı kalıbının esas mesajı Hacı Bektaş'ın velayetteki en üst mertebesinin tescil edilmesidir. Saltukname'de Rum erenleri adına bu testi Karaca Ahmed yaparken Velayetname'de Seyyid Mahmud Hayrani yapmaktadır. Ancak isimlerdeki değişmeye mukabil, anlatı kalıbının ana yapısı ve öz mesajı iki rivayette de olduğu gibi korunmuştur.

Yukarıdaki analizler Ebu'l-hayr'ın bu menkıbeyi proto-Bektaşî dervişlerinden dinlemiş olması ihtimalinin çok güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zümreler arasında, Hacı Bektaş'la ilgili daha birçok menkıbe sözlü olarak yaşamaktaydı. Ebu'l-hayr ya bunları duymadı veya duyduğu halde Sarı Saltuk'la alaka kurmadığı için eserinde kaydetme gereği duymadı. İşte onun kaydetmediği bu menkıbeler, kaydettiğinin yeni versiyonu ile beraber kısa bir süre sonra derlendi ve Velâyetname vücuda getirildi.

Burada bir hususun da ayrıca altını çizmek gerekir. Saltukname'de Fakih Ahmed ve Hacı Bektaş imajı sadece analiz ettiğimiz bu menkıbeye sıkışmış değildir. Aksine, II. Bölümde izah edildiği üzere, Ahmed Fakih ve Hacı Bektaş'la ilgili tutarlı bir resim Saltukname'nin geneline yayılmıştır. Saltukname'nin her

biri farklı gruplardan (derviş, gazi vs.) derlenmiş yüzlerce çekirdek menkıbenin bir araya getirilmesinden oluştuğunu göz önüne alırsak, ele aldığımız menkıbeden yansıyan anlayışın mahallî bir derviş grubu ile sınırlı olmadığı anlaşılacaktır.

Rum velayetinin kökeni ve yetki dağılımına dair Velayetname ile Saltukname'nin ortaya koydukları tablonun ne kadar birbirine benzediğini ortaya koyduk. Ancak iki rivayet arasında ciddi bazı farklar da bulunmaktadır ki esas tarihsel çıkarımlarımızı bu farklar üzerinden yapacağız. Rum velayetinin kökeninin Horasan'a dayandığı konusunda her iki menkıbe de örtüşmektedir. Aynı şekilde Horasan'dan bağımsız Rum diyarında da bir tasavvufî oluşumun varlığı kabul edilmektedir. Horasan velayeti Hacı Bektaş Veli aracılığıyla Rum velayeti ile ilişki kurmakta, hatta ona yeni bir düzen vermektedir. Dahası bu düzenleme ile beraber velayetin merkezi Horasan'dan Rum'a taşınmaktadır. Bu durum Saltukname'de "bundan sonra Kutup Rum'da gelse gerektir" ifadesi ile, Velayetnamede ise Ahmed Yesevi'nin Hacı Bektaş'a artık Kutbu'l-aktab olduğunu söylemesi ile anlatılmaktadır.

Öte yandan, Saltukname'deki menkıbe Velayetname'den bazı önemli noktalarda ayrılmaktadır. Örneğin, Velayetname'de güçlü bir Ahmed Yesevi vurgusu göze çarparken Saltukname'de Ahmed Yesevi'nin adı hiç geçmemektedir. Ele aldığımız menkıbede de sadece Horasan pîrlerinin başında bulunan Kutup'tan bahsedilmekte, isim zikredilmemektedir. Saltukname'nin Horasan vurgusunu olduğu gibi taşıırken Ahmed Yesevi isminden bahsetmemesini nasıl yorumlamak gerekir? Acaba bu Ebu'l-hayr'ın bilinçli veya bilinçsiz bir takdirimiydi yoksa dinlediği sözlü aktarımda da Ahmed Yesevi ismi yok muydu? Elbette bu soruya kesin bir cevap vermek imkânsızdır. Ancak Ebu'l-hayr'ın derlediği menkıbede bulunan Ahmed Yesevi'yi kaldırıp yerine sadece Kutup koymasını varsaymak makul değildir. Zira dönemin şartları ve Cem Sultan'ın yakın çevresindeki kültür ortamı düşünüldüğünde, onun Ahmed Yesevi'yi bilinçli olarak sansürlemesi için herhangi bir neden görünmemektedir. Öte yandan, sadece bu menkıbede değil, içinde çok muhtelif zümrelerden derlenmiş yüzlerce menkıbe barındıran Saltukname'nin hiçbir yerinde Ahmed Yesevi adının geçmemesi dikkat çekicidir. Eğer Ebu'l-hayr bilinçli olarak ayıklama yapmadıysa – söylendiği gibi bunun için görünür hiçbir sebep yoktur – buradan çıkacak sonuç şudur: Ebu'l-hayr'ın Rumeli ve Anadolu'da ziyaret ettiği popüler tasavvuf çevrelerinde yaygın bir Ahmed Yesevi kültü yerleşmiş değildi. Aksi takdirde bunun yansımalarının dinlediği ve yazıya aktardığı menkıbelerde mutlaka görülmesi gerekirdi.

Buna mukabil Velayetname'de Ahmed Yesevi özellikle vurgulanmaktadır. Hatta Hacı Bektaş Veli'nin Ahmed Yesevi'nin himayesi altında Horasan ve Türkistan'daki maceralarını anlatan bölüm bütün Velayetname'nin yaklaşık üçte birini teşkil etmekte ve birçok detaylı hikaye içermektedir. Ele aldığımız

menkıbenin kaynağı olarak aynı derviş zümrelerini kabul edersek, karşımıza çıkan iki metindeki bu temel farkı nasıl izah edebiliriz?

Öksöğü motifi de iki rivayette aynı sembolik anlamla yer almakta beraber, öksüğünün ne zaman ve kim tarafından atıldığı noktasında farklılaşma göze çarpmaktadır. Saltukname'ye göre, Horasan'daki Kutup Rum'da er bulunup bulunmadığını test etmek amacıyla öksöğü atmakta, daha sonra da durumu kontrol için Hacı Bektaş'ı göndermektedir. Ancak bu Hacı Bektaş'ın Rum erenlerinin başına tayin edilmesinden öncedir. Velayetname ise Hacı Bektaş'ın Rum'a gönderilmesinin hemen ardından Horasan erenleri tarafından "Horasan'dan Rum'a bir er gönderildiğinin anlaşılması amacıyla" atıldığını söylemektedir. Öksöğü anlatısındaki farklılaşma ile yakından ilgili bir diğer önemli fark da Hacı Bektaş'ın tayin edildiği makamdır. Saltukname onun Rum'a "gözcü" sıfatıyla geldiğini söyleyerek Hünkar'ı Rum erenleri arasında Fakih Ahmed'den sonra ikinci makama yerleştirmektedir. Hatta Rum'un gözcüsü olarak tayin edilmeden önce öksüğünün durumu teftiş için gönderilmiş, Rum'a nihai gelişini geri dönüp raporunu verdikten sonra olmuştur. Öte yandan Velayetname onun doğrudan Rum'a Kutup olarak atandığını söyleyerek en üs makamı vermektedir. Ayrıca ne Fakih Ahmed'den ne de Hacı Bektaş'ın teftiş amaçlı birinci ziyaretinden bahsetmemektedir.

Öksöğü Rum'da tutup toprağa diken kişi Saltukname'ye göre Fakih Ahmed (henüz kutup tayin edilmeden önce), Velayetname'ye göre Konya'da Hâke Ahmed Sultan'dır. Fakih Ahmed öksöğü kendi tekkesinin bahçesine, Hâke Ahmed ise Sulucakarahöyük'te Hacı Bektaş'ın müstakbel dergâhının bahçesine dikmiştir. Velayetname bunun bir dut ağacı olduğunu ve halen dergâhın bahçesinde mevcut bulunduğunu eklemektedir. Burada her iki rivayette de öksöğü karşılayan kişinin adının Ahmed olması dikkat çekicidir. Hâke Ahmed Sultan adında bir eren diğer kaynaklarda geçmemektedir. Ancak Fakih Ahmed nispeten iyi bilinen bir sufidir.

13. yüzyılda yaşamış birkaç tane ayrı Ahmed Fakih bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar içinde bizi ilgilendiren kişi, Eflâkî'nin *Menakıbu'l-Arifin* adlı eserinde adı geçen Konya'da metfun Ahmed Fakih'dir. Eflâkî'ye göre Horasan'dan gelmiş saf kalpli bir Türk olan Ahmed, Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'in müridi iken cezbeye kapılarak yıllarca dağlarda dolaşmıştır. Eflâkî, Üveys Karan'ın sırtının onda insan şeklinde büründüğünü kaydetmekte, ancak onun Şems-i Tebrizi ve diğer bazı sufilere göre mertebesinin düşük olduğunu ifade etmektedir (Eflâkî, 2006: 90). Eflâkî bir başka yerde, onu Hoca Fakih Ahmed olarak anmakta ve gönül levhasını temizleyebilmek için ilimden sıyrılmak istediğini, bu amaçla kırk yıl mücadele ettiğini söylemektedir (Eflâkî, 2006: 340). Hoca Ahmed Fakih, Bahaeddin Veled'in bir dersini dinlerken cezbeye gelmiş ve bütün kitaplarını yakarak dağlara kaçmış, ancak Bahaeddin Veled'in vefatından

sonra şehre dönmüştür. Eflâkî'ye göre, Mevlana'ya da büyük saygı duymakta ve onu gördüğünde çığlıklar ve naralar atarak karşılamakta idi. Eflâkî'nin şu ifadeleri onun tasavvufi konumunu özetlemektedir: "gaybda olanları görüyor, fakat şeriata uygun hareket etmiyordu." Yine Eflâkî'ye göre, Mevlana onun bu şeriata uymayan hareketlerinden hoşnut değildi (Eflâkî, 2006: 343-4). Eflâkî, bir başka yerde dervişlerin Mevlana'ya Hoca Fakih'in nasıl bir adam olduğunu sorduklarını, onun da cevaben Kamil-i Tebrizi'nin Fakih Ahmed'den birkaç derece yüksek olduğunu söylediğini kaydetmektedir (Eflâkî, 2006: 482) Eflâkî ölüm tarihi olarak 618 (1221) yılını vermekte beraber bu yanlış olmalıdır (Eflâkî, 2006: 344).¹⁷ Zira, Bahaeddin Veled'in Konya'ya 626 yılında geldiği ve iki yıl sonra da vefat ettiği bilinmektedir. Öte yandan Başbakanlık Arşivi'nde bulunan 881 (1476) tarihli Karaman defterinde Ahmed Fakih'in ölüm tarihi 650 (1252) olarak kaydedilmiştir ki bu tarih diğer kaynaklarda verilen bilgilere uygundur (Tekindağ, 1966: 76-77).¹⁸

Eflâkî'nin verdiği bilgilerden, Fakih Ahmed'in 14. yüzyıl başlarında Mevlevî çevrelerinde Sultanü'l-ulema Bahaeddin Veled'in müridi olarak bilinip saygı duyulduğu, ancak çok yüksek bir mertebede görülmediği anlaşılmaktadır. Eflâkî'nin ortaya koyduğu portrede, saf kalpli bir Türk oluşu, meczupluğu, gaybı görece kadar velayete haiz oluşu, şeriata uymaması, mertebe bakımından orta seviyede görülmesi ve Üveysîliği ön plana çıkmaktadır. Bütün bu vasıflar, o dönemde şehirli yüksek kültür çevrelerinden çok kırsaldaki Türkmen muhitlerinin benimsediği veli tipine uygundur. Nitekim Eflâkî'nin ifadeleri dikkatle okunduğunda Fakih Ahmed'in aslında pek de makbul bir örnek olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Hatta bir yerde Mevlana'nın dilinden onun Hakk'a ve peygamberine uyan bir kişi olmadığı, Hakk'a gönülden uyan bir kişinin O'nun bütün emirlerine beraberce uyması gerektiği ifade edilmek suretiyle zımnen eleştirilmektedir (Eflâkî, 2006: 344).

Esasen Eflâkî'nin Fakih Ahmed tasviri ile Hacı Bektaş Horasanî tasviri birbirine çok benzemektedir. O, Hacı Bektaş için "marifetle dolu aydın bir kalbi

¹⁷ Cenaze namazını da Mevlana'nın kıldırıldığı söyleyen Eflâkî Konya'da 618 yılında vefat eden Türkmenler arasında meczup olarak şöhret bulan diğer bir Ahmed Fakih'le karıştırıyor olmalıdır. Konya'nın bausında Hoca Fakih mescidinin bitişiğinde bulunan türbesinin kitabesinde ölüm tarihi 618 olarak kaydedilen bu şahıs, aynı kitabede diğer bazı sıfatların yanı sıra "seyyidü'l-meczubın, kutbu'ş-şark ve'l-garb el-Fakih Ahmed" ibaresi kayıtlıdır. Bkz. (Sertkaya, 1989: 65).

¹⁸ *Çarhname-i Ahmed Fakih der Bivefai-i Ruzigar* adlı eser'i Ahmed Fakih'in yazdığı kabul edilmektedir. 83 beyitlik bir kaside olan bu eser dünyanın faniliğinden, ona kapılmanın yanlışlığından, ahirete hazırlanmanın gerekliliğinden ve bunun nasıl yapılması gerektiğinden bahsetmektedir. İlk defa Fuat Köprülü tarafından bulunup yayınlanan eser daha sonra da muhtelif çalışmaların konusu olmuştur. Bkz. (Köprülü, 1926: 20-38). Eser üzerinde diğer çalışmalar ve 13. yüzyılda yaşadığı bilinen diğer Ahmed Fakih'ler için bkz. (Sertkaya, ...: 65-7); (Iz, 2004: 50)

vardı fakat şeriat uymuyordu” demektedir (Eflâkî, 2006: 320), dış görünüşe hiç önem vermediğini, namaz kılmadığını, bunun yanında kerametler gösterdiğini kaydetmektedir (Eflâkî, 2006: 394). Eflâkî’nin Hacı Bektaş’a karşı tutumunda da tıpkı Fakih Ahmed’e karşı tutumunda olduğu gibi ikircikli bir hal hemen fark edilmektedir. Bir yandan bunların velayetlerini kabul ederken diğer yandan eleştirmeyi ihmal etmemekte, dahası bu zıtları zımnen küçümseyici bir eda ile anlatmaktadır. Onun bu tutumunun arkasında şüphesiz sosyo-kültürel farklılaşma vardır. Hacı Bektaş Veli’nin etkili olduğu ve benimsendiği Türkmen muhitinin Mevlana ve ardıllarınca hor ve hakir görüldüğü bilinmektedir. Eflâkî’nin yukarıda özetlenen tutumundan anlaşılıyor ki Fakih Ahmed de Hacı Bektaş gibi Türkmen kültür çevrelerinde sevilip yüceltilirken, eğitilmiş şehirlilerce fazla önem atfedilmedi. Fuat Köprülü onun cezbeli halleri ve kerametleri sayesinde halk arasında büyük nüfuz kazandığını, menkıbelerinin Mevlevî ve Bektaşî ananelerine karışarak XVI. yüzyıla kadar kuvvetle devam ettiğini söylemektedir (Köprülü, 2004: 283). Gerçekten de Saltukname’deki Rum erenlerini anlatan menkıbede karşımıza “Rum’un kutbu” olarak çıkması, onun popüler tasavvuf çevrelerinde ne kadar benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Saltukname ve Velayetname rivayetlerinin karşılaştırılmasına geri dönecek olursak, Rum’da öksöğüyü yakalayan kişi hususunda Saltukname rivayetinin daha makul durduğunu kabul etmek gerekir. Zira orada tasvir edilen kişinin (A1b) Eflâkî’nin anlattığı Ahmed Fakih’e ne kadar benzediği açıkça görülmektedir. Velayetname’de Hake Ahmed Sultan olarak geçen isim Hoca Ahmed Fakih’den bozma olmalıdır. Nitekim Velayetname’nin Hake Ahmed Sultan’ın “icâzet inâbet verilmiş veysilerden” olduğunu ve öksöğüyü Konya’da tuttuğunu söylemesi esas söylencedeki şahsın Fakih Ahmed olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Hake Ahmed’in Velayetname boyunda bir daha hiç anılmaması bu varsayımı desteklemektedir.

Aynı menkıbenin *Hacım Sultan Velayetnamesi*’ndeki versiyonuna baktığımızda yukarıda ortaya attığımız varsayımın doğruluğu iyice belirginleşmektedir. *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi*’nde de kendisinden bahsedilen Hacım Sultan, Hacı Bektaş Veli’nin önde gelen halifeleri arasındadır. Hünkar’ın vefatından sonra Uşak taraflarında Susuz’a gidip yerleştiği kendi adına yazılan velayetnamede ayrıntısıyla anlatılmaktadır. *Hacım Sultan Velayetnamesi*’nin başlangıç bölümü *Hacı Bektaş Velayetnamesi*’nin baş tarafı ile hemen hemen aynıdır. Bu durum, kimi araştırmacılarda birinin diğerinden kopya edildiği görüşünü hâsıl etmiştir. Ancak bizce daha münasip açıklama, her iki menkıbenin de aynı ortak hafızaya dayandığı, yani sözlü kaynaklarının aynı olduğu şeklinde olmalıdır. Nitekim birbirine çok benzer olmalarına karşın, Horasan kökeniyle ilgili iki velayetnamede kaydedilen menkıbelerde bazı ciddi farklar da vardır. Konumuz açısından en önemli fark öksöğü menkıbesinde ortaya çıkmaktadır. Bu menkıbenin Hacım Sultan Velayetnamesi versiyonu Saltukname versiyonu ile bire bir

uyum içindedir. Bu velayetnamede Hacı Bektaş’ın Ahmed Yesevi tarafından Rum’a gönderilişi şöyle anlatılmaktadır (Tschudi, 1914: 14-15):¹⁹

Pes Sultan Hâce Ahmed Yesevî Hazretleri’nin bir ağaç kılıcı var idi. Getürüb tekbir idüb Sultân Hacı Bektaş Velî el-Horasânî’nin beline kuşatdı. Ve dahî ocakda tüt ağacından od yanar idi. Bir eksi kavrayub Rûm’a toğrı pertâv itdi. Ve ol eksi Horasan’dan Rûm’a er göderdüğü ma’lûm ola Rûm’da bunı tutalar diyü didi. Ol eksi havada yana yana geçerken Konya’da bir er var idi. Sultân Hâce Fakih dirlerdi. Ol odı kapub hücresinin önüne dikdi. Kudret-i ilahî ol eksi bitdi. Tebesi yanuk aşağısı tut idi. El-hâlet-i hazihî şimdi yemiş virir.

Ahmet Yaşar Ocak, *Hacım Sultan Velayetnamesi*’nin *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi*’nden en az yirmi otuz yıl önce ve en geç XV. yüzyılın ortalarında yazılmış olduğu görüşündedir (Ocak, 1996: 505-6). Bizim analizlerimiz de bu görüşü doğrular niteliktedir. Bu çalışmada ele aldığımız menkıbe bakımından Velayetname’den çok Saltukname’ye yakın oluşu *Hacım Sultan Velayetnamesi*’nin tarikatlaşma sürecinden önce yazılmış olduğunu göstermektedir. Aynı yaklaşımla, menkıbenin tarikatlaşma öncesinde Bektaşî ortak hafızasındaki haline dair de çok güçlü bir kanıt teşkil etmektedir.²⁰

Öksöğü ile ilgili menkıbenin sembolik analizi de bizi aynı sonuca götürmektedir. İkinci bölümde incelendiği üzere öksöğü bu menkıbede çok önemli bir sembol olup Horasan velayeti ile Rum velayeti arasındaki irtibatı simgelemektedir. İki velayet arasındaki bu irtibatın her ikisinin başları aracılığıyla kurulması gayet normal ve beklenen bir durumdur. Nitekim Saltukname’de yer alan menkıbede bu ilişki Horasan’daki mevcut Kutup ile Rum erenlerinin başı arasında kurulmaktadır. Kutup’un öksöğüyü atması ve Fakih Ahmed’in de tutup Rum toprağına dikmesi doğrudan bu irtibatı simgeleyen bir sembolik anlatımdır. Halbuki Velayetname’deki anlatım öksöğü ile simgelenen bu irtibatın taraflarını muğlaklaştırmaktadır. Hacı Bektaş’ın arkasından atılan öksöğüyü karşılayan kişi Rum erenleri arasında gayet önemsiz bir mertebededir - ki bu yukarıda açıklanan gerekçeden dolayı çelişkili bir durum ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan, Hake Ahmed Sultan’ın öksöğüyü Konya’da tutup sonrada götürüp Sulucakarahöyük’e dikmesi anlamsızdır. Dahası, böylesi önemli bir misyonu yüklenen Hake Ahmed’in Velayetname’de bir daha bahsedilmemesi yadırganacak bir durumdur. Halbuki, Horasan’dan gönderilen “er”in (ki bu “velayet” olarak da

¹⁹ İki velayetname ve Saltukname rivayetleri arasındaki bu fark Gölpinarlı’nın da dikkatini çekmiştir. Ancak Gölpinarlı bir cümleyle sadece bu farka işaret etmekle yetinmiş, her hangi bir değerlendirme yapmamıştır (Gölpinarlı, 1995: 107).

²⁰ Esasen “menkıbe”nin *Hacım Sultan Velayetnamesi* versiyonunun da denkleme katılıp üçlü bir karşılaştırma yapılması daha da ilginç olurdu. Ancak mevcut makalenin hacmi böylesi bir girişime tahammül edemez düşüncesinden hareketle *Hacım Sultan Velayetnamesi*’nden sadece öksöğü menkıbesi kısmını almakla yetindik.

anlaşılabilir) remzi olarak atılan bu öksöğüyü Rum'da karşılayan kişinin hem Rum erenleri arasında önde gelen hem de Hacı Bektaş'ın yakın dostlarından birisi olması beklenirdi.²¹

Esasen, Rum erenlerinin kökeni ve yetki dağılımına dair iki rivayet arasındaki en temel ayrışma Rum'daki hiyerarşiyi anlatırken ortaya çıkmaktadır. Saltukname'ye göre, 13. yüzyıl Rum erenlerinin başı ve kutbu Fakih Ahmed'tir. Hacı Bektaş "Rum'un gözcüsü" sıfatıyla Fakih Ahmed'den sonraki ikinci adamdır. Saltukname ayrıca Hacı Bektaş'ın hem Horasan'da hem de Rum'da aşçılık sıfatını ön plana çıkarmaktadır. Öte yandan Velayetname, Ahmed Fakih'i anlatımdan tamamen silerek Rum erenlerinin başına kutup olarak doğrudan Hacı Bektaş'ı getirmekte, gözcülük makamına ise Karaca Ahmed'i oturtmaktadır. Dahası, Fakih Ahmed ismi Velayetname'nin hiçbir yerinde geçmemektedir. Öte yandan, atamaların Horasan'daki Kutup tarafından yapılması ve kutupluğun bundan böyle Rum'a geçeceği her iki rivayetin ortak çerçevesini oluşturmaktadır.

Yukarıdaki öksöğü söylencesindeki farklılaşma ile Rum'un kutbu konusundaki ayrışma beraberce incelendiğinde, Saltukname'deki menkıbenin daha tutarlı olduğu iyice belirginleşmektedir. Bu menkıbenin daha yakın bulunduğunu kabul ettiğimiz ortak hafızadaki bilgiye göre, 13. yüzyılda Rum'da (Batı Anadolu)²² popüler tasavvufun doğuşuna dair oluşan geçmiş algısı ilk popüler sufi oluşumun (15. yüzyıl ortak hafızasında Rum erenleri ile ifade edilen kavram) başında (kutup) Fakih Ahmed'i görmektedir. Bu mitolojik anlatıma göre Hacı Bektaş Veli Horasan Velayeti ile Rum Velayeti arasındaki esas irtibatı kuran kişidir. O Horasan'dan Rum'a geldiğinde önce Fakih Ahmed'e tabi olmuş, onun kutupluğu altında Rum'un gözcülüğünü yapmıştır. Tarihsel olarak Hacı Bektaş Veli'nin (ö. 1271 civarı) Ahmed Fakih'ten (ö. 1252) bir sonraki nesil içinde bulunması, menkıbenin Saltukname versiyonunu öne çıkaran bir başka unsurdur. Her ne kadar menkıbede ifade edilmese de bu nesil farkı aynı zamanda Hacı Bektaş için de kutupluk kapısını açık bırakmaktadır.

Şu halde, Saltukname'den en az yirmi yıl sonra yazıldığını tahmin ettiğimiz Velayetname'de, menkıbenin Horasan bağlantılı ana çerçevesinin olduğu gibi korunduğunu, ancak Rum'daki hiyerarşiye gelince temel bir değişiklik yapıldığını görüyoruz. Burada, Hacı Bektaş Veli Horasan velayeti ile Rum velayeti arasındaki bağlantı konumundan doğrudan Rum'un kutupluğuna yükseltilmektedir. Tabii böylesi bir değişiklik hem Fakih Ahmed'in menkıbeden tamamen çıkartılmasını hem de öksöğü anlatımının revize edilmesini gerektirmektedir.

²¹ Velayetname'nin öksöğü motifi ile anlatılan irtibatın Rum ayağını muğlaklaştırırken Horasan ayağında da bir rötuş yapmayı ihmal etmediği gözden kaçmamaktadır. Saltukname'de öksöğüyü atan Horasan'da bulunan Kutup iken Velayetname'de bu atıcı Horasan pirleri şekline dönüşmüştür.

²² Velayetname'de Kayseri'den batısının Rum olarak görüldüğü daha önce ifade edilmişti.

Ne var ki, menkıbenin revize edilmiş versiyonunda orijinal halinden bazı izler kalmıştır. Asıl menkıbede Rum velayetinin temsilcisi olarak öksöğüyü karşılayan Fakih Ahmed, Velayetnamede Hake Ahmed Sultan'a dönüşmektedir. Ancak Fakih Ahmed yerine Hake Ahmed ikame edilirken Fakih Ahmed'in iki önemli özelliğine dair ipuçlarını silmek unutulmuştur. Uydurma bir figür olan Hake Ahmed, yerine geçtiği Fakih Ahmed'in üveysiliğini ve Konya'da bulunuşunu farkında olmadan tevarüs etmiştir.

Rum'un kutbunun değiştirilmesi amacıyla yapılan müdahale, anlatının genel kurgusunda da birtakım değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Bunların başında öksöğü ile simgelenen velayet mesajının karşılanmasına dair anlatıda yapılan değişiklik gelmektedir. Aynı sebepten, Hacı Bektaş'ın teftiş amaçlı Rum'a ilk gelişini anlatan kısım Velayetname'de tamamen ortadan kalkmıştır. Böylece, Fakih Ahmed'in Hacı Bektaş'ı Rum evliyalarının başı olarak karşılaması, ona keramet yoluyla Rum'un her tarafında er bulunduğunu göstermesi ve nihayet bu mesajı iletmesi için geri Horasan'a göndermesi gibi söylenceler ortadan kalkmaktadır. Ancak menkıbenin bu kısmında yer alan iki motif çok güçlü olup bütün menkıbenin ana temasıyla doğrudan bağlantılı olduğundan onların silinmesi mümkün olamamıştır. Bu durumda söz konusu motifler ve onları taşıyan anlatı kalıpları menkıbede başka bir bağlam içine yerleştirilmektedir.

Bu iki motiften birisi öksöğüdür. Öksöğü motifi etrafında şekillenen anlatı Velayetname anlatımında Hacı Bektaş'ın Horasan'dan hareketinden hemen sonrasına taşınmıştır. Menkıbenin ana kurgusunda yapılan değişikliğe bağlı olarak yer değiştiren öksöğü anlatısı, kaçınılmaz olarak kendi içinde de bazı revizyonlara maruz kalmıştır ki bunlar yukarıda analiz edildi. İkinci vazgeçilemeyen motif "güvercin-doğan" motifidir. Saltukname'de Hacı Bektaş Rum'a teftiş amaçlı ilk gelişinde güvercin suretinde bürünmekte ve Fakih Ahmed'in önde gelen müritlerinden Doğan Ata tarafından doğan suretinde karşılanmaktadır. Bu anlatı kalıbının öz mesajı barışçıl bir geliş ve buna karşın hırçın karşılanma olduğu açıktır. Anlatı kalıbı Velayetname'de bağlam değiştirirken "öz mesajını" olduğu gibi korumaktadır. Ancak burada doğan suretine giren erin adı Hacı Doğrul (Tuğrul) olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde olayın geçtiği mekân da Fakih Ahmed'in tekkesinin bahçesinden Hacı Bektaş'ın Sulucakarahöyük'teki dergâhına dönüşmektedir.

Rum erenlerinin Hacı Bektaş'a karşı tavırları hususunda da iki anlatı arasında belirgin bir fark göze çarpmaktadır. Saltukname'de Rum erenlerinin Hacı Bektaş'a karşı tutumunda barışçıl bir ton egemendir. İlk gelişinde doğan suretinde karşılanmıştır. Ancak hem bu işi yapan Doğan Ata'nın velayetinin noksanlığı, hem de bizzat Doğan Ata'nın izah yaparak saldırı amacı taşımadığını ifade etmesi, anlatıya hâkim olan genel barışçıl yaklaşımı zedelememektedir. Nitekim, Rum'un gözcüsü sıfatıyla ikinci ve esas gelişinde gayet barışçıl bir

tutumla karşılanmıştır. Ne var ki, Hünkar'ın kabullenilebilmesi için velayetinin test edilmesi gerekmektedir ki bu işi Karaca Ahmet yapacaktır. Öte yandan, söylencenin Velayetname versiyonuna göre Rum erenlerinin tutumunu oldukça sert hatta düşmanca olmuştur. İlk önce Rum'a sokmamaya çalışmaları, daha sonra doğan suretinde saldırımları, davetine icabet etmeyip ancak mecbur kalınca Hünkar'ın yanına varmaları gibi motifler Hacı Bektaş karşısında ciddi bir direncin yansımalarıdır. Ne var ki, neticede Hacı Bektaş'ın kerameti galebe çalmakta ve Rum erenlerinin hepsi tek tek teslim olmaktadırlar.

V. Tarihsel Değerlendirmeler

Velayetname'de kutupluk makamına Hacı Bektaş Veli'nin yerleştirilmesi anlaşılır bir durumdur. Fakih Ahmed isminden bütün eser boyunca hiç bahsedilmemesi de bu bağlamda anlamlı olmaktadır. Ancak 1470'lerde bazı derviş grupları arasında halen Ahmed Fakih'in Hacı Bektaş'ın içinde bulunduğu bir erenler topluluğunun kutbu olarak kabul edilmesi, Anadolu'nun dini tarihi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Ebu'l-hayr'a söz konusu menkıbeyi anlatan dervişlerin proto-Bektaşî diyebileceğimiz zümrelerden olması meseleyi daha da ilginç hale getirmektedir. Dahası, her iki menkıbenin yapısal analizi Saltukname versiyonunun anlatım bütünlüğü bakımından daha tutarlı olduğunu göstermektedir.

Saltukname rivayetini sözlü kültürdeki bilgiye daha yakın kayıt olarak aldığımızda, karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: 15. yüzyılın ikinci yarısında, daha sonra Bektaşî şemsiyesi altında birleşecek olan ve proto-Bektaşî olarak niteleyebileceğimiz popüler derviş zümreleri arasında Hacı Bektaş kültü oldukça güçlü idi. Ancak henüz tek otorite haline gelmemişti. Bazı gruplar arasında – ki Ebu'l-hayr menkıbeyi bu gruplardan dinlemişti - Fakih Ahmed de en az Hacı Bektaş kadar, hatta daha fazla yüceltilmekte idi.²³ Ne var ki, kısa bir süre sonra Fakih Ahmed ismi bu gelenek içinden tamamen silindi ve Hacı Bektaş tek ve en yüksek otorite haline geldi.

15. yüzyıl sonları ve 16. yüzyıl başlarında gerçekleştiğini tespit ettiğimiz bu değişimin arka planındaki tarihsel gelişme ne idi?

16. yüzyıl başlarında Kızılbaş tehdidin yükselişine paralel olarak Osmanlı yönetiminin popüler derviş gruplarına özel bir ilgi duymaya başladığı bilinmektedir. Bu bağlamda onları Kızılbaş propagandası karşısında korumak için Bektaşî geleneğinin tarikat olarak örgütlenmesine destek olduğu da genel kabul gör-

²³ Burada dikkat çekmek gerekir ki, Saltukname'den yansıyan bu tabloyu 15. yüzyıl ortalarında yaşamış bütün "proto-Bektaşî" grupları için genellemek güç hatta imkânsızdır. Örneğin, bu dönemde Kızıldeli dergahında yaşayan dervişlerin Hacı Bektaş Veli'yi devrinin kutbu olarak gördüğüne dair veriler mevcuttur. Bu konunun detaylı bir değerlendirmesi için bkz. (Yıldırım, 2010a).

müş bir varsayımdır.²⁴ Esasen Velayetname'nin yazılmasını da bu tarikatlaşma sürecinin bir parçası olarak değerlendirmek gerekir. Gölpınarlı Velayetname'de Balım Sultan adından bahsedilmemesinden hareketle 1501 yılından önce yazılmış olduğu sonucuna varmaktadır. Ancak bu süreyi biraz daha beri çekmek mümkündür. Zira yukarıdaki varsayıma göre, Velayetname'nin yazılma sürecinin bizzat Balım Sultan tarafından yönetilmesi gerekir.

Dolayısıyla Velayetname'nin yazımı Saltukname'den en az 20 yıl kadar sonra gerçekleşmiş olmaktadır. Bu yirmi yıl Bektaşî tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisine denk gelmektedir. 15. yüzyıl boyunca özellikle Kızıldeli dergahı merkez olmak üzere, Rumeli derviş zümreleri arasında Hacı Bektaş kültürünün epeyce yerleştiği anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2010a). Saltukname'nin yazılması ile Velayetname'nin yazılması arasında kalan yirmi yıl civarındaki süre, işte bu Bektaşî kültürünün tarikata dönüştüğü döneme karşılık gelmektedir.²⁵

Fakih Ahmed konusunda iki rivayetin farklılaşmasının arkasındaki sebep bu tarikatlaşma süreci olabilir mi?

Kaynak yetersizliği bizi Bektaşî tarihinin bu dönemine dair kesin yargılara varmaktan men etmektedir. Ancak yukarıdaki analizleri belirli bir ihtiyat payıyla beraber ilerletmek mümkündür. 15. yüzyıl ortalarında zaten oldukça yaygın olan Hacı Bektaş Veli ismi kaynakların kalenteri, abdal, ışık vs. gibi adlarla andığı derviş zümrelerinin toparlanıp bir tarikat çatısı altında birleştirilmesi sürecine paralel olarak en yüksek makama yükseldi. Bu tarikatlaşma sürecinde söz konusu derviş zümrelerinin kendi iç dinamikleri ve devlet müdahalesinin etki payları konusunda şimdilik bir şey söylemek zordur. Ancak, dinamikler ne olursa olsun, sürecin sonunda Hacı Bektaş Veli'nin popüler derviş zümrelerinin ortak manevi patronu haline geldiği muhakkaktır.

İşte bu süreçle koşut olarak gerçekleşen "Velayetname yazımı" 15. yüzyıl ortalarında yaşayan sözlü bilgide kimi dönüştürmeleri de kaçınılmaz kılmış olmalıdır. Fakih Ahmed figürünün silinmesi ve Hacı Bektaş Veli'nin "Rum'un göz-cülüğünden" alınıp kutupluğa yerleştirilmesi böylesi bir dönüştürme ile izah edilebilir kanaatindeyiz. İmparatorluğun en büyük tarikatlarından birisinin kurucusu olacak bir şahsın elbette manevi hiyerarşinin en üstünde bulunması gerekmektedir. Hele ki Fakih Ahmed'in Baheddin Veled'in müridi olduğu ve Mevlevî geleneği ile bağlantısı dikkate alındığında, Bektaşî ortak hafızasında onun kutupluk makamında kalması imkânsız bir hal almaktadır.

Rum erenlerinin Hacı Bektaş'a karşı tutumuna dair iki rivayetin farklılaşmasını da bu çerçevede değerlendirmek mümkün olabilir. Ebu'l-hayr menkıbeyi

²⁴ Bu konunun değerlendirmesi ve literatür için bkz. (Yıldırım, 2010b).

²⁵ Gölpınarlı, Velayetname yazıldığı dönemde Bektaşî geleneğinin tamamıyla kurulmuş, gelişmiş, zenginleşmiş ve kökleşmiş olduğunu iddia etmektedir (Gölpınarlı, 1995: XXVIII).

derlediğinde henüz “tarikatsizlik süreci” başlamadığından dervişler üzerinde Hacı Bektaş’ın en büyük olduğuna dair bir üst baskı yoktu. Dolayısıyla muhtelif derviş gruplarının Hacı Bektaş imajına karşı bir direnci veya reaksiyonu da yoktu. Tarikatlaşma sürecinde, çeşitli derviş gruplarına dönük Hacı Bektaş propagandası başlayınca, kendi meşrebini olduğu gibi korumak isteyen zümreler direnç göstermeye başladı. İşte Velayetname’de gördüğümüz Rum erenlerinin Hacı Bektaş’a karşı direnci, 15. yüzyıl sonlarında ve 16. yüzyıl başlarında popüler derviş zümreleri içinde yaşanan bu mücadelenin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Bu noktada Saltukname’nin Horasan’daki Kutup olarak bahsettiği şahsın Velayetname’de Ahmed Yesevi’ye dönüşmesi de dikkate şayandır. Bektaşî geleneğini Ahmed Yesevi’ye bağlayan yegane kaynağımız Hacım Sultan ve Hacı Bektaş Veli velayetnameleridir. Öte yandan Kızılbaş (Alevi) geleneğinde ciddi bir Ahmed Yesevi varlığına rastlanmamaktadır. Var olanın da Velayetname kaynaklı olduğu söylenebilir (Ocak, 2011: 52). Örneğin 15. yüzyılda yaşadığını bildiğimiz Sadık Abdal’ın Divanı’nda Hacı Bektaş, Abdal Musa ve Kızıldeli uzun uzun övülürken Ahmed Yesevi adından bahsedilmemektedir. Bu dünyanın tasavvuf anlayışını yansıtan diğer menkıbevi kaynaklarda da durum aynıdır. Acaba Velayetname öncesi bu muhitlerde güçlü bir Ahmed Yesevi vurgusu yok muydu?²⁶ Eğer öyleyse “Ahmed Yesevi’nin Velayetname’ye, dolayısıyla da Bektaşî geleneğine girişinin tarikatlaşma sürecinde gerçekleştiği sonucu çıkmaz mı?

Çağdaş kaynakların Ahmed Yesevi konusundaki sessizliği böylesi bir şüpheli haklı kılacak niteliktedir. Öte yandan *Hacım Sultan Velayetnamesi* Ahmed Yesevi kültürünün daha önceden varlığına dair güçlü bir kanaat uyarmaktadır. Yukarıda işaret edildiği gibi, bu velayetnamenin yazımı tarikatlaşma sürecinden önce, dolayısıyla bu sürecin dinamiklerinden bağımsız gerçekleşmiş olmalıdır.

Esasen Anadolu tasavvuf geleneğinin – ve bu bağlamda özellikle Bektaşîlik geleneğinin – kökenlerinde güçlü bir Yesevi damarı olduğuna dair Köprülü’nün ortaya attığı tez uzun zaman sonra ciddi eleştirilere uğramaya başlamıştır. Bir

²⁶ Esasen Anadolu’da Yesevilik’in durumu konusu son zamanlarda epeyce tartışma konusu olmuştur. Özellikle Devin de Weese’in Ahmed Yesevi ve Orta Asya’da Yesevilik üzerine yaptığı çalışmaların alevlendirdiği bu tartışmalarda ağırlıklı Füat Köprülü’nün yaklaşımı eleştirilmekte, onun Ziya Gökalp tesirinde kalarak Türkçülük yaptığı, bu yüzden Ahmed Yesevi’yi fazlaca ön plana çıkardığı iddia edilmektedir. Bu yaklaşımın bir özeti Devin de Weese’in Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar’ın İngilizce tercümesine yazdığı “önsöz”de bulunabilir (De Weese, 2006). Öte yandan, Ahmet Yaşar Ocak ortaya atılan bu yeni görüşlere ihtiyatla yaklaşmakta, 13.-15. yüzyıllarda Anadolu’da Yesevilik’in mevcut olduğuna dair bazı kayıtların bir çırpıda kenara atılmayacağını söylemektedir. Ona göre, 13. yüzyıl başlarında İç Anadolu’ya gelip burada dergah kuran Emirci Sultan’ın Yesevi olduğuna dair ikna edici kaynaklar vardır (Ocak, 2011: 101-103).

yandan Köprülü’nün Ahmet Yesevi’nin tarihsel hayatı üzerine vardığı sonuçlar ciddi eleştirilere maruz kalırken,²⁷ diğer yandan onun Anadolu’da Yesevi etkisine dair ortaya attığı tez kritiğe tabi tutulmaktadır. Örneğin Ahmet T. Karamustafa’ya göre 13. -14. yüzyıllarda Anadolu’da gelişmekte olan sufi geleneklerin hiç birinde kayda değer bir Yesevi katkısı yoktur (Karamustafa, 1993: 197-8; Karamustafa, 2005: 67-77). Öte yandan Ahmet Yaşar Ocak bu yeni yaklaşıma belli oranda hak vermekle beraber -ihtiyatla yaklaşmaktadır. Ona göre, *Hacı Bektaş Velayetnamesi* ve Emirci Sultan hakkında Gelibolulu Ali ile Evliya Çelebi’nin kayıtları gibi kaynaklar belirli bir Yesevi varlığının habercisi olarak değerlendirilmelidir (Ocak, 2011: 101-103). Biz şimdilik bu hususta kesin bir kaniya varmak için çok erken olduğunu, yeni kaynaklar ve araştırmalara gereksinim bulunduğunu ifade etmekte yetinelim.

Yukarıda ortaya atığımız görüşleri aynı dönemde yazılmış diğer kaynaklarla sınama imkânına sahibiz. 1476 yılında yazılan Muhyiddin Çelebi Divanı (*Hızırnâme*), 1483 yılında tamamlanan *Orman Baba Velayetnamesi*, ve 15. yüzyıl sonlarında yazıldığını bildiğimiz Aşıkpaşazade’nin *Tevârihi* bu bağlamda önemli ipuçları barındırmaktadır.

Hızırnâme ile başlayacak olursak, eserin yazarı Muhyiddin Çelebi, Ebu’l-hayr gibi dışarıdan bir gözlemci sayılır. Ancak onun cezbeci bir tasavvuf meşrebine müntesip oluşu konumuz bakımından dikkate alınması gereken bir husustur. Vasfi Mahir Kocatürk, Muhyiddin Çelebi’nin asıl adının Şeyh Mehmed Dede Sultan olduğunu, Eğridir’de 1426-1495 yılları arasında yaşadığını, atalarının Türkistan’dan gelme olduğunu ve Eğridir bölgesinde büyük bir şöhrete kavuştuğunu yazmaktadır (Kocatürk, 1964: 283-88). Köprülü, Hacı Bektaş’a verdiği önemden hareketle Muhyiddin Çelebi’nin bir Bektaşî şairi olduğu sonucuna varmıştır (Köprülü, 1981: 111). Ancak Ahmet Yaşar Ocak haklı olarak bu görüşü reddetmekte, onun divanındaki kendi ifadelerinden hareketle Zeyniyye tarikatının kurucusu Zeynüddin Hafî’ye müntesip bulunduğunu belirtmektedir. Ocak’a göre daha da önemlisi eserinde Hızır’dan el aldığını ve böylece cezbe alemine daldığını ifade etmesinden hareketle onun Hızriyye tarikatına mensubiyetini kabul etmek gerekir. Ocak, ayrıca Hz. Ali’yi belirgin bir biçimde kutsileştirdiğinden ve Seyyid Gazi’yi sık sık hürmetle anmasından dolayı Muhyiddin Çelebi’nin Rum abdalları zümresine mensup olduğu görüşünü ileri sürmektedir (Ocak, 1998: 418). Reşat Öngören’e göre, Mehmed Çelebi (Muhyiddin Çelebi)

²⁷ Bu hususta en ciddi eleştiriler Devin De Weese tarafından yöneltilmektedir. De Weese göre, Köprülü milliyetçi yaklaşımından ve daha da önemlisi Orta Asya kaynaklarına vakıf olmadığından dolayı yanıltıcı bir Ahmed Yesevi tablosu ortaya koymuştur. Kendisi, Orta Asya’da üretilen Yesevi kaynaklarından hareketle yeni bir Ahmed Yesevi ve Yesevilik yaklaşımına ihtiyaç olduğunu ileri sürmekte ve bu yönde ciddi çalışmalar yapmaktadır. Örneğin bkz. (De Weese, 1996a; De Weese, 1996b; De Weese, 1999; De Weese, 2000).

babası Pîrî Muhammed (Pîrî Halife) tarafından kurulan Eğridir'deki Zeynî tekkesinin şeyhliğini yapmış ve bu makamda iken 1493 yılında vefat etmiştir (Öngören, 2003: 118-25).

Muhyiddin Çelebi Hızırnâme'de birçok evliyadan bahsetmektedir. Onun Rum erenleri içinde en çok ön plana çıkardığı evliya şüphesiz Hacı Bektaş Veli'dir. Hatta eserin tamamında Hızır Peygamber'den sonra en fazla bahsedilen kişi Hacı Bektaş Veli'dir. İki şiirde erenlerden oluşan bir ordunun komutanı olarak doğrudan Hacı Bektaş övülürken, Rum erenleriyle gaybi musahabetini anlattığı bölümde de Hacı Bektaş en başta zikredilmektedir. Yine bir başka ali meclis müşahadesinde Hacı Bektaş'la beraber Seyyid Gazi, Mevlana ve Fakih Ahmed sayılmaktadır. Burada da ilk önce Hacı Bektaş'tan bahsetmekte, ayaklarından öptüğünü belirtmek suretiyle diğerlerine göre biraz daha ön plana çıkarmaktadır. Hacı Bektaş için "Osman illerini bekler" demesi dikkat çekicidir. Bu niteleme Saltukname'deki "Rum'un gözcüsü" sıfatı ile tam bir uyum sergilemektedir. Ne var ki, Muhyiddin Çelebi Hacı Bektaş'ı uzun uzun överken ona hiçbir yerde kutup dememektedir. Esasen bu eserde hiçbir tarihsel figür sarih bir şekilde kutup olarak nitelenmemektedir.²⁸ Muhyiddin Çelebi Fakih Ahmed'e de Rum erenleri arasında önemli bir mevki vermekle beraber kutup olarak nitelenmemekte, hatta Hacı Bektaş'tan daha düşük bir mertebede göstermektedir. Eserde rical-i gayb (Rum erenleri) listesinin en başında Hacı Bektaş, Mahmud Hayranî ve Monla Hünkâr (Mevlana) isimlerinin sayılması dikkat çekicidir. Monla Hünkâr'dan sonra Şeyh Sadruddin, Sultan Veled ve Fakih Ahmed isimleri anılmaktadır. Ayrıca Mahmud Hayranî için önünde aslanların yürüdüğünü ve hayvanların ona hizmetkar olduğunu söylemesi Velayetname'deki keramet hikayesini andırmaktadır (Muhyiddin Çelebi: 14b-15a, 28b-29a, 26b-28b).

Muhyiddin Çelebi'nin Rum erenleri içinde Hacı Bektaş'ı yerleştirdiği konum Saltukname ile Velayetname arasında, ancak Velayetname'ye daha yakındır. Onun Hünkâr'ı Rum erenlerinin başı olarak gördüğü çok açıktır. Ancak Velayetname'den farklı olarak Hacı Bektaş'a kutupluk vermemektedir. Konumuz açısından bir diğer önemli fark burada Fakih Ahmed'in listenin en başlarında anılmasıdır. Öte yandan Saltukname gibi Fakih Ahmed'i kutupluk makamına yerleştirmemektedir. Muhyiddin Abdal'ın Hacı Bektaş'ı Osman illerinin manevi bekçisi olarak sunması ile Saltukname'nin "Rum'un gözcüsü" nitelemesi ise bu iki kaynağın en yakın oldukları noktayı teşkil etmektedir.

²⁸ Öte yandan Hacı Bektaş'ın başında bulunduğu bir topluluğun içinde kutubun da bulunması bu bağlamda bir muğlaklık oluşturmaktadır. Bu eserin baş kahramanı şüphesiz Hızır Peygamber'dir. Her şiirde Hızır'dan bahisler vardır. Esere hakim başka bir tema da kutup (gavs) ve rical-i gayb'tir. Ancak eserin hiçbir yerinde kutup teşhis edilmemekte, tarihsel bir isimle özdeşleştirilmemektedir. Ahmet Yaşar Ocak'a göre "gavs-ı azam" ve "kutb" olarak anılan şahıs Hızır Han'dan başkası değildir (Ocak, ...: 418).

Muhyiddin Çelebi'nin Velayetname'den en fazla uzaklaştığı husus Ahmed Yesevi ile ilgili tutumunda ortaya çıkmaktadır. Bu eser de tıpkı Velayetname gibi Horasan ve Türkistan'a atıflar yapmakta, pirlerin çoğu zaman oralardan geldiğini ifade etmektedir. Bununla beraber Ahmed Yesevi ismi eserde hiç yer almamaktadır. Halbuki Muhyiddin Çelebi, Hızır eşliğinde gayb alemlerinde gerçekleştirdiği seyahatlerde sadece Rum erenleri değil; Veysel Karanî, Abdülkadir Geylanî, Muhyiddin Arabî, Bayezid-i Bistami, Ebu İshak Kazerunî, Ahmed el-Bedevisî gibi birçok isimle görüştüğünden bahsetmektedir. Bazı seyahatlerinde kendisi bizzat Horasan ve Türkistan taraflarında seyran etmesine rağmen Ahmed Yesevi'den hiç bahsetmemesi oldukça şaşırtıcıdır. Onun bu sessizliği, Velayetname öncesinde Ahmed Yesevi'nin Osmanlı memleketinde pek de meşhur olmadığı yolundaki yukarıda ortaya attığımız şüpheleri destekler mahiyettedir.

1483 yılında Otman Baba'nın müridi Köçek Abdal tarafından yazılan *Otman Baba Velayetnamesi* de konumuz bakımından önemli tarihsel veriler sunmaktadır. *Otman Baba Velayetnamesi* tıpkı Velayetname gibi Hacı Bektaş Veli'yi "kutup" veya kutbu'l-aktab" makamında görmektedir (Kılıç ve diğerleri, 2007: 12, 46, 103). Bu eserin Hacı Bektaş Veli'yi muhtelif yerlerde saygıyla anması bir yana, 15. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu ve Balkanlarda şekillenmiş olan Bektaşî oluşumuna dair verdiği bilgiler çok değerlidir. Köçek Abdal'ın kayıtları bu dönemde Hacı Bektaş ismine referansla bir tasavvufî oluşumun mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Vardar'da tekkesi bulunan Bayezid Baba'nın dervişleri ile beraber toplanıp Hacı Bektaş'ı (Sulucakarahöyük'teki dergah olmalı) ziyaret etmesi önemli bir göstergedir. Bu ziyaret herhalde Bayezid Baba'nın Hacı Bektaş kültüne ve onun temsilcisi olarak Pir-evi'ne hatta burada bulunan Bektaşî halifesine bağlılık işareti olarak alınmalıdır. Dahası, Bayezid Baba'nın nüfuzu sadece kendi tekkesi ile sınırlı değildir. Rumeli'nin muhtelif yerlerinde kendisine bağlı dergah sahibi dervişler vardır. Köçek Abdal bunlardan Zağra'da Mü'min Baba ve Serrez'de Mecnun Derviş'i özellikle zikretmektedir. Otman Baba Velayetnamesi'ne göre, Bayezid Baba, Hacı Bektaş'ı ziyarete giderken farklı tekkelerde bulunan kendisine bağlı dervişlerin hepsini toplayıp beraberce gitmiştir (Kılıç ve diğerleri, 2007: 60-67). Köçek Abdal'ın verdiği bilgiler bir yandan Hacı Bektaş isminin Rum abdalları arasında ne kadar şöhret bulduğunu gösterirken, diğer yandan Rumeli'nde belli derviş gruplarının bu kült etrafında teşkilatlanmaya başladığını ortaya koymaktadır.

Öte yandan, Hacı Bektaş evlatları oldukları iddiasıyla Hünkâr'ın halifeliği makamını ihraz eden Çelebiler ailesinin bu dönemde otoritesini kabul ettirdiği anlaşılmaktadır. Ailenin o dönemki reisi olduğu anlaşılan Mahmud Çelebi, mürit ve muhip sahibi, Hünkâr'ın halifesi olarak anlatılmaktadır. Ayrıca, Mahmud Çelebi'nin hem giyim kuşama hem de Otman Baba'yı teşrifatçılar eşliğinde gösterişli ziyareti, dikkate değer bir kurumsal yapılanmayı çağrıştırmaktadır (Kılıç ve diğerleri, 2007: 242-3). Otman Baba Velayetnamesi Hacı Bektaş ismi

ile Yeniçeri Ocağı arasındaki tarihsel ilişkiye dair de ipucu vermektedir. Otman Baba ve abdallarını İstanbul'a getirmekle görevli "padişah kulu" ile Baba arasındaki bir konuşma böylesi bir bağın 1478'den önce tesis etmiş olduğunu göstermektedir. Burada, Otman Baba "padişah kulu" diye ifade edilen yeniçeriye başındaki borkün ve kuşandığı kılıcın kimden geldiğini sorar. Yeniçeri cevabında, borkünün Hünkar Hacı Bektaş kisvesi, kılıcının da Murtaza Ali kılıcı olduğunu söyler (Kılıç ve diğerleri, 2007: 202).

Bu hususlarda Otman Baba Velayetnamesi'ni teyit eden diğer bir çağdaş kaynağımız Aşıkpaşazade'dir. Aşıkpaşazade'nin yazdıkları dikkatle incelendiğinde, hem 15. yüzyılın ikinci yarısında etkili bir Bektaşî hareketinin varlığı hem de Hacı Bektaş isminin Yeniçeri ocağı ile ilişkisinin konuşulduğu (veya kabul edildiği) anlaşılmaktadır. Aşıkpaşazade'nin bu konudaki söyledikleri (ve söylemedikleri) bir başka çalışmada detaylı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Yıldırım, 2009). Burada sadece Aşıkpaşazade ile Otman Baba Velayetnamesi'nin ortaya koyduğu tabloların çok benzer olduğunu ifade etmekle yetineceğiz.

SONUÇ

Velayetname dışında, yukarıda incelenen kaynakların tamamı "tarikatlaşma süreci"nden hemen önce veya bu sürecin başlangıç aşamalarında yazılmıştır. Bu çağdaş kaynakların verdiği bilgileri alt alta koyduğumuzda karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır: Hacı Bektaş Veli en geç 15. yüzyılın ikinci yarısında, popüler derviş zümreleri arasında (kalenderiler, abdallar, ışıklar, vs.) en fazla saygı duyulan veliler arasına kabul ediliyordu. Proto-Bektaşî dervişlerle rekabet içine olduğu anlaşılan Otman Baba taraftarlarının (Rum abdalları) bile Hacı Bektaş'ı kutup olarak kabul etmesi bu bağlamda oldukça dikkat çekicidir. Öte yandan, Zeyniyye tarikatına intisabını bildiğimiz Mehmed Çelebi'nin Hacı Bektaş'ı bütün Rum evliyalarının başında tasvir etmesi, onun şöhretinin şeriat ehli tarafından şüphe ile bakılan popüler derviş zümrelerini de aştığını göstermektedir.

Hacı Bektaş Veli'nin Saltukname'de "Rum'un gözcüsü" sıfatıyla anılması dikkat çekicidir. Aynı şekilde Hızırname'de de "Osman illerini bekler" şeklinde anlatılması, Hacı Bektaş isminin uç kültüründe ve Osmanlı gazileri nezdine çok önemli bir mevkide bulunduğunu göstermektedir.

Çağdaş kaynaklar dikkatlice incelendiğinde, daha Balım Sultan'la tarikatlaşma süreci başlamadan, Hacı Bektaş Veli'nin bazı guruplar arasında en üst meritede görülüp kendisine karşı belirli bir bağlılığın tesis etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Hatta, mahiyeti tam olarak anlaşılamayan bu bağlılığa eşlik eden gevşek yapılı bir örgütlenmeden bahsetmek de mümkün görünmektedir. Bu gruba özellikle Trakya bölgesinde yaşayan dervişlerin girdiği anlaşılmaktadır. Bu durum Osmanlı yönetiminin popüler derviş zümrelerini bir çatı altında birleş-

tirme projesinde neden Hacı Bektaş Veli'yi tercih ettikleri sorusunu da kısmen cevaplamaktadır. Buna göre, Hacı Bektaş'ın yaygın şöhreti Balım Sultan sonrası tarikatın yayılmasının bir sonucu olarak görülemez.

Öte yandan, yukarıda özetlenen veriler bu dönemde henüz bir "tarikat" yapılanmasının mevcut olmadığını da ortaya koymaktadır. *Otman Baba Velayetnamesi* ve *Sadık Abdal Divanı* Trakya bölgesi ağırlıklı olmak üzere Rumeli'nde bazı derviş gruplarının Hacı Bektaş kültü etrafında organize olmaya başladıklarına dair dikkate değer veriler sunmaktadır. Ancak henüz oldukça gevşek yapılı bir örgütlenme olan bu oluşuma "tarikat" demek zordur. Hem ritüel ve manevi mertebeler bakımından hem de tekkeler arası ilişki bakımından hiyerarşik bir yapılanma ve kurumsallaşmanın izleri bu kaynaklarda yoktur. Özellikle Saltukname'nin tanıklığı, böylesi bir merkezi hiyerarşik yapının henüz teşekkül etmediğine ikna edici bir kanıt teşkil etmektedir.

Bir yandan muhtelif dergâhlar arasında sistemli ve sıkı yapılı bir hiyerarşik örgütlenme, diğer yandan ayin-erkânda formelleşme ile ifade edebileceğimiz "tarikatlaşma süreci"nin bazı yansımalarını Velayetname'de izlemek mümkündür. Ne yazık ki, proto-Bektaşî gruplarının ortak hafızasında mevcut olan ve "tarikat öncesi Bektaşîliğin" (proto-Bektaşîlik) ruhunu teşkil eden menkıbelerin tarikatlaşma süreci öncesinde kapsamlı bir yazımı gerçekleştirilmemiştir. O yüzden, Velayetname'yi söylencelerin önceki versiyonlarıyla karşılaştırmak, böylece yukarıda işaret edilen "yansımaları" layıkıyla tespit etmek mümkün olamamaktadır. Dahası, bu durum bizi tarikat öncesi Bektaşîliği, Velayetname prizmasından görmeye mecbur bırakmaktadır. Bu noktada Ebu'l-hayr'ın kaydı çok önemli bir katkı sunmaktadır. Bu kayıt sayesinde işaret edilen tarikat öncesi Bektaşî ortak hafızasına, Velayetname aracılığı olmaksızın - dolayısıyla tarikatlaşma sürecinin kaçınılmaz etkilerinden bağımsız - küçük de olsa bir menfez açma imkanı doğmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bruinessen, Martin Van (1991): "Hacı Bektash, Sultan Sahak, Shah Mina Sahib and Various Avatars of a Running Wall", *Turcica XXI-XXIII*: 55-70.
- De Weese, Devin (1996a): "The Mashâ'ikh-i Turk and the Khojagân: Rethinking the Links between the Yasawî and Naqshbandî Sufi Traditions", *Journal of Islamic Studies* 7/2: 180-207.
- _____, (1996b): "Yasawî Shayhs in the Timurid Era: Notes on the Social and Political Role of Communal Sufi Affiliations in the 14th and 15th Centuries", *Oriente Moderno* XV (LXXVI)/2: 173-88.
- _____, (1999): "The Yasawî Order and Persian Hagiography in the Seventeenth Century Central Asia", *The Heritage of Sufism, III: Late Classical Persianate Sufism (1501-1715). The Safavid and Mongol Period*, eds. Leonard Lewison and David Morgan (Oxford: Oneworld Publications): 389-414.
- _____, (2000): "Sacred History for a Central Asian Town: Saints, Shrines, and Legends of Origins in History of Sayram, 18th-19th Centuries", *Revue du Monde Musulman et Méditerranéen* LXXXIX-XC: 245-95.
- _____, (2006): "Foreword", Fuat Köprülü, *Early Mystics in Turkish Literature*, translated, edited and with an introduction by Gary Leiser and Robert Dankoff (New York: Routledge): xiii-xxvii.
- Duran, Hamiye – Gümüšoğlu, Dursun, haz. (2010): *Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi* (Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları).
- Duran, Hamiye, haz. (2007): *Velâyetnâme* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları).
- Ebu'l-hayr-ı Rumî (1988): *Saltuk-nâme*, haz. Şükrü Haluk Akalın (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları).
- _____, (1990): *Saltuk-nâme*, haz. Şükrü Haluk Akalın (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları).
- Eflâkî, Ahmed (2006): *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Kambalçı Yayınevi. İkinci Baskı.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1995): *Vilâyet-nâme: Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli* (İstanbul: İnkılap Kitabevi).
- İz, Fahir (2004): "Ahmed Fakih", *EI*, second edition, Suppl. , I, s. 50.
- İz, Fahir, ed. , (1974): *Saltuk-nâme: The Legend of Sarı Saltuk Collected from Oral Tradition by Ebü'l-Hayr Rûmî, Part 2* (Cambridge: Harvard University Printing Office).
- Karamustafa, Ahmet T. (1993): "Early Sufism in Eastern Anatolia", in *Classical Persian Sufism: from its Origins to Rumi*, edited by Leonard Lewisohn (London, New York: Khaniqahi Nimatullahi Publications): 175-198.
- _____, (2005): "Yesevîlik, Melâmetîlik, Kalenderîlik, Vefâîlik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, haz. Ahmet Y. Ocak (Ankara: TTK Yayınları): 61-87.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1964): *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Edebiyat Yayınları).
- Köprülü, Fuat (1926): "Anatolische Dichter in der Seldschukenzeit. II. Ahmed Fakih", *Körösi Csoma Archivum* II/1-2: 20-38.
- _____, (1981): *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 4. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları).
- _____, (2004): *Türk Edebiyatı Tarihi*, altıncı baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muhyiddin Çelebi: *Divân-ı Şeyh Muhyiddin Çelebi*, el yazması, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No: 9495.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1996): "Hacı Sultan", *DİA*, cilt 14, s. 505-506.
- _____, (1998): "Hızırnâme", *DİA*, cilt 17, s. 417-419.
- _____, (2011): *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci (Kolonizatör) Derviş Yahut Vefâîyye ve Yesevîyye Gerçeği: Dede Garkın & Emîrci Sultan (13. Yüzyıl)* (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları).
- Öngören, Reşat (2003): *Tarihte bir Aydın Tarikatı: Zeyniler* (İstanbul: İnsan Yayınları).
- Sertkaya, Osman F. (1989): "Ahmed Fakih", *DİA*, 2. cild, s. 65-67.
- Tekindağ, Şehabeddin (1966): "Yunus Emre Hakkında Araştırmalar", *Belleter* XXX/117: 76-77.
- Tschudi, Rudolf (1914): *Das Vilâyet-nâme des Hâdschim Sultan. Eine türkische Heiligenlegende* (Berlin: Mayer & Müller).
- Yıldırım, Rıza (2009): "Hacı Bektaş Veli ve İlk Osmanlılar: Aşıkpaşazâde'ye Eleştirel Bir Bakış", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 51: 107-146.
- _____, (2010a): "Muhabbetten Tarikate: Bektaşî Tarikatı'nın Oluşum Sürecinde Kızıldeli'nin Rolü", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 53: 153-190.
- _____, (2010b): "Bektaşî Kime Derler? 'Bektaşî' Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel bir Analiz Denemesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 55: 23-58.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA VE
UYGULAMA MERKEZİ

I. ULUSLARARASI HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU

07-09 MAYIS 2010 ÇORUM

Cilt II

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ

I. Uluslararası
Hacı Bektaş Veli
Sempozyumu

YAYIN EDITÖRLERİ

Prof. Dr. Osman EĞRİ
Doç. Dr. Mehmet EVKURAN
Yrd. Doç. Dr. Muammer CENGİL
Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU

YAMINA HAZIRLAYANLAR

Prof. Dr. Osman EĞRİ
Doç. Dr. Mehmet EVKURAN
Yrd. Doç. Dr. Muammer CENGİL
Yrd. Doç. Dr. Habib AKDOĞAN
Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU
Yrd. Doç. Dr. Metin UÇAR
Öğr. Gör. Veysel DİNLER
Haydar GÖZÜYLMAZ
Mustafa YÖNDEMLİ
Ceyhan Ulaş SOLMAZ
Ramazan GÜL
Fatih AKMAN
İshak DEMİR
Hatice KIR

TASARIM VE BAŞLIĞI

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Cevizlidere Cad. 1237. Sok. No: 1/17 Balgat/ANKARA
Tel: 0312 472 37 73
www.sfn.com.tr

DAĞILIM

Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi
Mimar Sinan Mahallesi 3. Cadde İlahiyat Fakültesi B Blok 3. Kat PK19100 ÇORUM
Tel: 0364 234 63 58 /1144-1145 web: <http://hbektas.hitit.edu.tr>

I. Uluslararası Hacı Bektaş Sempozyumu –Sempozyum Bildirileri-

Baskı Yeri ve Yılı: Ankara 2011.

ISBN: 978-605-872-93-08

I. Uluslararası
Hacı Bektaş Veli
Sempozyumu

07-09 MAYIS 2010 | ÇORUM

ORGANİZASYON KOMİTESİ

SEMPOZYUM DÜZENLEME BÜYÜKLERİ

Mustafa TOPRAK
Çorum Valisi

Muzaffer KÜLCÜ
Çorum Belediye Başkanı

Prof. Dr. Osman EĞRİ
HÜHAM Müdürü

Doç. Dr. Mehmet EVKURAN
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞİMŞEK
Yrd. Doç. Dr. Habib AKDOĞAN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÜMİT
Yrd. Doç. Dr. Metin UÇAR

SEMPOZYUM SEKRETERYASI

Yrd. Doç. Dr. Muammer CENGİL
Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU
Yrd. Doç. Dr. Metin UÇAR
Öğr. Gör. Veysel DİNLER

İÇİNDEKİLER

RUM'DA ÖKSÖĞÜYÜ TUTAN KİMDİ? <i>Yrd. Doç. Dr. Rıza YILDIRIM</i>	595
ONBİRİNCİ OTURUM	
BEKTÂŞİ FÜTÜVVETNÂMELERİNDE MEZHEBİ UNSURLAR <i>Prof. Dr. Osman AYDINLI</i>	637
BEKTAŞI ERKÂNNÂMELERİNDE MEZHEPLERÜSTÜ YAKLAŞIM: AHLAK MERKEZLİ DİN ANLAYIŞI <i>Doç. Dr. Ömer Faruk TEBER</i>	659
ALEVİ-BEKTAŞI TEOLOJİSİ ÜZERİNE <i>Doç. Dr. Mehmet EVKURAN</i>	669
ONİKİNCİ OTURUM	
BABAGÂN BEKTAŞİLİĞİNDE İKRAR TÖRENİ <i>Prof. Dr. M. Saffet SARIKAYA</i>	681
ALEVİ ÂDÂB VE ERKÂNINA AİT ESERLERDE KUR'AN'IN REFERANS DEĞERİ <i>Dr. Cenksu ÜÇER</i>	705
GELENEKSEL ALEVİLİKTE MUŞAHIPLİK ve MUSAHİP ERKÂNI SAMSUN İLİ HAVZA ve LADİK İLÇELERİ ÖRNEĞİ <i>Emrah ÖZDEMİR</i>	731
ONÜÇÜNCÜ OTURUM	
ALEVİ-BEKTAŞİLİĞİN GÜNCEL SORUNLARI <i>Eşref DOĞAN</i>	755
ALEVİ BEKTAŞİ TOPLUMUNUN TALEPLERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ <i>Metin TARHAN</i>	765
ALEVİ AÇILIMININ DEDELER ve OCAKLAR ÜZERİNDE ETKİLERİ <i>Veli GÜLER</i>	773
ONDÖRDÜNCÜ OTURUM	
ALEVİ-BEKTAŞİLERİN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ KENDİLERİNE YÖNELİK DİN HİZMETLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARI (ELAZIĞ ÖRNEĞİ) <i>Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR • Yrd. Doç. Dr. Ali ALBAYRAK • Dr. İsmail ARICI</i>	785
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BİR İNSAN HAKLARI SORUNU OLARAK TÜRKİYE'DEKİ ALEVİLERİN VE BEKTAŞİLERİN SORUNLARINA ARTAN İLGİSİ <i>Yrd. Doç. Dr. Haydar EFE</i>	807
HACI BEKTAŞ VELİ DÜŞÜNCESİNDE AHLÂK EĞİTİMİ <i>Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU</i>	825
HACİBEKTAŞ DERGÂH'INDA 19 YIL <i>Durmuş ASLAN</i>	845